Přítomnost

ROČNÍK VI. V PRAZE 3. ŘÍJNA 1929. ČÍSLO 39.

Pouť míru.

Mac Donald jede do Ameriky. Je to po prvé od secesse 13 států, kdy úřadující premier Spojeného Království Velké Britanie a Sev. Irska vstupuje na půdu Severoamerické Unie. A jeho první cesta povede do Washingtonu, aby položil věnec k pomníku velikého rebela a zakladatele Spojených států. Co to znamená? K čemu ta cesta, proč to gesto? Běží o konečné sjednání míru mezi starou a novou Anglií, nyní však ne již v tom smyslu, že by Londýn uznával nezávislost někdejších kolonií, nýbrž spíše naopak, že velmoc, vzrostlá za pouhých 150 let z někdejší poloindiánské kolonie, uznává rovnocennost a životní nezbytnosti bývalé vlasti. Došlo na slova Shawova, že Anglie jednou bude moci býti ještě ráda, že se Amerika odtrhla, poněvadž by jí to pak dalo strašnou práci odtrhávat se od ní. »Junior partner« anglosaského světa přeroste opravdu druhému nebezpečně přes hlavu, a třeba se ještě mluvilo o paritě, která má býti přiznána Americe, jde ve skutečnosti o to, aby Anglie udržela paritu s Amerikou.

Prozíraví politikové britští nikdy se nepostavili proti nutnosti, přiznali Američanům nárok na stejně silné loďstvo okamžitě, nikdy také neprojevili nejmenší chuť pouštět se s ní do závodů ve zbrojení, i když nemohli souhlasit se způsobem nazírání na určité lodní otázky. Vyčkávali jen trpělivě vhodné chvíle, až na druhé straně přijdou ke slovu klid, rozvaha a lidé dobré vůle. To se stalo okamžikem, kdy byl zvolen Herbert Hoover presidentem a Dawes a Stimson stali se jeho důvěrníky.

Především musíme vzít na vědomost, že Američani nikdy neztratili pocit příslušnosti raçové a nechtějí ho ztratit. Počátkem XX. století se zdálo, že vlny přistěhovalecké, hlavně z jižní, střední a východní Evropy zavalí anglosaský kmen a že časem vyjde z tohoto ohromného kadlubu národů docela nový: praví Američani. Ale dnešní Američani netouží patrně po ničem takovém, poněvadž, jakmile zpozorovali nebezpečí, zastavili přistěhovalectví. Dnes je anglosaský ráz a duch Ameriky zajištěn. To je zajisté fakt základní důležitosti pro úvahu o budoucnosti anglo-amerických styků. Amerika taková, jaká je, nemůže si přáti a nepřeje si zásluhy britské říše. Všechny spory a třenice jsou tu mezi přáteli, zvláště od té doby, co dominiální status znamená úplnou nezávislost (není již british imperium, nýbrž commonwealk of british nations) a co Irsko je »svobodný stát«. Harden uvědomil si na počátku světové války správně, že Amerika nenechá Anglii padnout a že až jí bude opravdu zle, přijde jí na pomoc.

Anglie nemusí tedy ani po válce, kdy světová moc Ameriky náhle se ukázala tak netušeně vzrostlou, být na ni žárliva, nebo dokonce se jí obávat. Na konferenci ve Washingtoně r. 1921—22 lord Balfour ani nehnul brvou, když Hughes ohlásil americký nárok na stejný počet bitevních lodí a tudíž konec námořní dominace Anglie. Spor počal později, když v Americe vznikla agitace strany »velkého loďstva«, živená zejména ocelářskými firmami z pochopitelných důvodů. Nějaký čas byly důvodné obavy, že Amerika se octne ve stopách Evropy na dráze imperialismu. Až dosud žádný z mocných neodolal této závrati. Ukázalo se však, že v širokých vrstvách amerického lidu se nedostává jakéhokoli vojenského nadšení, že se zde pracuje opravdu jen uměle v zájmu »obchodu«, a že jakmile se rozptýlí pomluvy o anglickém podvádění ve věci parity a její neochotě povolit poctivou metodu moří, bude po »velkém loďstvu«. Amerika je a zůstane v jádře civilní. Angličané nevzpírali se rozšíření zásady rovnomocnosti na všechny lodní kategorie (ve Washingtoně zůstalo roku 1922 při velkých bitevních lodích z důvodů technických), ale přáli si, aby nejprve byly technické nesnáze parity mezi loďmi různých typů a výzbroje odstraněny. Američané naléhali na prosté vyrovnání podle počtu vytlačených tun, což prakticky musilo vésti k ohromné jejich převaze. Nezdar konference ženevské z roku 1927 vyvolal nepříjemnou situaci, zvláště když neobratné jednání Chamberlainovo s Francií v této věci vyvolalo dojem jakoby Anglie chtěla si vytvářet jednotnou frontu se svým evropským spojencem proti Americe. Tou dobou jevili se anglosasští partneři skutečnými rivaly, a nebezpečí anglo-americké války mrakem, jehož hrozivost nebylo radno lehkomyslně popírati. A nebezpečí války anglo-americké znamenalo nebezpečí války vůbec, znamenalo, že výbuch všech těch hořlavin, které zde zbyly, zejména zde v Evropě, z války poslední, je velmi pravděpodobný. Není třeba připomínat, že mnohým byly tyto vyhlídky velmi vítány. Kolem rozporu anglo-amerického byly by kristalisovaly bojovné tábory příští války.

V tomto dusnu rozvíjela se americká akce pro zřeknutí se »svrchovaného práva králů«, pro zákaz válčení vůbec. Po delší diplomatické rozpravě, která však mohla vyznít jen v přesnější definici pojmu války, jako války útočné, soukromé, války jako politického prostředku, byl Kelloggův návrh přijat. Pařížský pakt, zavazující všechny státy k resignaci na násilí a k používání pouze mírových prostředků byl uveden ve skutek. Zbývala otázka. Co je pravda? To, co praví litera nového mezinárodního zákona, či to, o čem mluví rostoucí zbrojení a zejména právě rostoucí zbrojení států anglosaských, které soupeří na moři? Rozpor musil býti odstraněn rychle, jinak musilo se vše zhroutit. Anglosaští státníci musili najít formuli parity bez malicherných rozpaků, zda to v bitvě nepovede k určité převaze té či oné strany, jinak nikdo by jim nevěřil, že nemíní válčit. Hoover a Mac Donald to dokázali.

Před dvěma lety v Ženevě britská admiralita odůvodňovala potřebu 600.000 tun křižníků a za neochvějné minimum bezpečnosti říše udávala 500.000. Američani naproti tomu tvrdili, že postačí 300.000, že však

oni si musí postavit samé velké lodi po 10.000 tunách, jak se hodí jejich širým mořím s řídkými opěrnými body. To znamenalo hrob drobného křižníkového loďstva Anglie, rozptýleného po všech oceánech. Nyní Mac Donald poslal admiralitu, aby uznala, že postačí nějakých 350.000 tun, za to Hoover dosáhl od svých vojáků, aby uznali, že 10.000 tun těžce pancéřovaných a s 21 cm děly není totéž jako 10.000 tun lehkoobrněných a s 15 cm děly. Tak došlo ke kompromisu, který sice neznamená ideální rovnost, Angličané budou míti o pár tisíc větší tonáž, Američani zas o několik těžkých křižníků více, ale co na tom, když se nebude válčit! Mezi Anglií a Amerikou bude opravdu na celé řísské frontě uplatněna zásada osvědčovaná již přes sto let na hranici kanadsko-americké: žádné opevnění, důvěra. Anglie zruší i zbytky svých opevnění na Bermudách a Jamaice. Očekává více od slova cti Američanů, než od několika kanonů. Taková úmluva naprostého míru je vlastním cílem cesty Mac Donaldovy, ač žádný zvláštní pakt nebude podepsán, stačí obecný Kelloggův.

Co to přináší ostatnímu světu? To se rozumí, že odborníci a profesionálové větří již zas nebezpečí. Mír anglosaský, toť vlastně strašlivá alliance na zotročení celé zeměkoule. Budou našimi tyrany, třeba dobrými tyrany, připouštějí, ale přece jen tyrany, budeme žíti možná v nadbytku, ale jako židé u hrnců egyptských. Sjednocený anglosaský svět představuje opravdu ohromnou moc, které dnes není rovná, ale co brání těm druhým, aby učinili totéž? Sjednocení Anglosasů provádí se duchem míru. Oba národy mohly by závodit, mohly by i zápasit o vládu nad oceány a zámořskými zeměmi, o prvenství mezi všemi. Ony se místo toho dohodují o svých cílech i mocenských prostředcích. Proč národy kontinentu nemohly učinit totéž, proč by zejména Němci a Francouzové nemohli ujednat rozumnou dohodu, dva národy, které nedělí nic, než odbytá minulost. Evropa může se spojit podobně jako svět anglosaský v duchu míru, nejprve k dalekosáhlému omezení mocenských prostředků, pak k hospodářské součinnosti, konečně i k politické spolupráci.

Dohoda anglo-americká má býti jen dobrým příkladem pro všechny, a zdá se, že i tento příklad potáhne. Právě tak jako napětí a konflikt zájmů mezi Anglií a Amerikou znamenal bojovnou anarchii pro celý svět, mír mezi nimi znamená mír a práci všude. Ať se to komu líbí, či nelíbí. Žádný konflikt nemůže napříště nikde propuknout, aniž by se súčastněné strany nepostaraly nejprve o to, co tomu řekne Anglie a Amerika. Budou-li tito dva ve shodě o tom, co se má stát, a především ve shodě o tom, co se stát nesmí — válčit — bude svět opravdu bezpečný pro mezinárodní demokracii, t. j. pro vládu práce a spravedlnosti i tam, kde od nepaměti rozhodovala jen pěst.

Rudolf Procházka.

POZNÁMKY

Jak se osvědčili Němci ve vládě?

Dosavadní vládní majorita — česko-německá — se dohodla, že nemůže se už dohodnout o další své práci; česko-*německou* koalici rozbil konflikt mezi republikány a lidovci; v pozadí pak hrozil konflikt se stranou ludovou. — Výrazným znakem této koalice byla účast Němců. Je pozoruhodné, že tento rys nikdy ji neohrozil v základech. Účast Němců na vládě neohrožovala majoritu a nevedla ke konfliktu, který by ohrozil koalici.

Němečtí aktivisté v době, kdy šlo o koalici, stáli stranou; němečtí radikálové to také aktivistům vytýkají: byli jste pátým kolem u vozu koaličního. Není tomu tak; také na př. živnostenská strana a národní demokraté stáli stranou konfliktu mezi republikány a lidovci. Na sjezdu něm. křesť. sociálů v Mar. Lázních ministr Mayr-Harting reklamuje místo pro Němce i v příští vládě.

Osvědčili se Němci ve vládě? Jak to změřit? Osvědčili se potud, že podali důkaz o možnosti českoněmecké spolupráce. Němečtí radikálové opoziční říkali tomu: experiment. Nuže: trvá-li experiment tři roky, možno říkati, že se podařil. Cena tohoto důkazu o možnosti spolupráce není zmenšována tím, že dála se pod praporem pravicovým. Vážnější je námitka německá oposice: aktivisté neprosadili ve vládě a v majoritě nic zásadního, což by nově formulovalo politický vztah Čechů a Němců. Ale v tom mají pravdu němečtí ministři, když uvádějí, že papírové vyrovnání nemá ceny; mají pravdu, považovali-li za velký úspěch novou politickou atmosféru mezi Čechy a Němci. Není prozatím vidět dobře do dílny aktivistů; zdá se, že této zlepšené atmosféry využili k celému intervenčnímu tažení, které bylo velmi úspěšné, i když nevedlo k nějakým novým formulacím poměru českoněmeckého. Uvažme však, že i jiná složka koaliční — katolická — nedosáhla ničeho zásadního a že žila také z koaličního směnného obchodu. Ale tříleté trvání českoněmecké koalice potřelo blud o úhlavním nepřátelství česko-německém. Na německých aktivistech bylo velmi často znát, že jsou prvními stranami, které z německých pracují s Čechy. Jejich taktika — zejména u strany ministra Mayr-Hartinga — podléhala agitaci. Byl to zejména aktivismus p. Mayr-Hartinga, který často kolísal: ne snad proto, že by něm. křesť. soc. chtěli jít z vlády. Ale strana p. ministra justice je stranou oportunistickou; vyhýbá se přímé otázce i odpovědi; upřímný aktivismus Spinův byl zase zatížen barvou zelenou. Ale přesto účast Němců na této koalici, účast, která se osvědčila, jest kladnou stránkou této koalice. To je plus s hlediska národně-politického, s hlediska státního. Byla-li otázka našich Němců označena — a právem — za jednu z nejdůležitějších, pak dosti dlouhá účast aktivistických Němců na vládě ukazuje, že otázku tu lze poklidně řešit. Německý člověk u nás je politicky aktivistou, byť to nebyl vždy aktivismus typu německých vládních stran.

Německá oposice? Němečtí nacionálové upadají u nás myšlenkově i organisačně právě v době, kdy mohli tolik agitačně těžit z faktu, že tři německé strany — které před lety podaly státoprávní ohražení — šly do vlády. Ale zatím? Oddělila se od nich skupina Dr. Roscheho, skupina neoaktivistická. — Také druhá složka německé oposice nacionální — hakenkreuzleři — nehraje aktivní roli. Nemá programu a bezduše přešlapuje za Hittlerem. Německá nacionální oposice neznamená u nás politického činitele. Z této strany nemuseli se aktivisté mnoho obávati.

Kapitolu pro sebe tvoří němečtí sociální demokraté. Jejich problém není tak jednoduchý, aby bylo možno je jako živly protistátní a velezrádné vyhazovat z naší politiky. Nelze tvrdit, že volič p. Spiny nebo Mayr-Hartinga má republiku raději než německý sociálně-demokratický dělník. A nechme již jednou pokusů o důkaz, že německá sociálně-demokratická strana je »protistátní«. V době Tuky je dobře mluvit spíše o Tukovi než o něm. soc. dem. — Ostatně nedávná minulost

aktivistických politiků je velmi radikální; ani oni nechtěli uznat čsl. stát. Ale na místo rekriminací vyvoďme z toho fakt, že i nejradikálnější slova velmi lehce se ukládají do archivů. Nelze se divit, že němečtí soc. demokrati nejsou nadšeni prací dnešní majority. Nejsou jí nadšeny ani české strany socialistické. Ale půjde o to, dovede-li německá sociální demokracie v čas vystoupit ze své dogmatické isolace. Je to strana slušně silná, strana demokratická, která prozatím neznamená politicky nic. Nepatrná frakce německých živnostníků dovede se lépe uplatnit než silná něm. strana dělnická.

Dnešní koalice je a bude kritisována. Ale poměr Čechů a Němců v lecčems posunula na lepší koleje. Není to její zásluha na celých sto procent; Spina jednal hodně jako a g r á r n í k, Mayr-Harting hodně jako oportunistický, konservativní křesť. sociál.

Nešlo o národnostní vyrovnání tam, kde se začalo hovořit o clech a kongrue; nešlo tak o sblížení Čechů s Němci jako o aversi proti socialistům. Ale ukázalo se, že praktická spolupráce Němců s Čechy je možna.

Počátek byl učiněn. Jaká bude další cesta? Kudy půjde německá sociální demokracie? *V. G.*

Buďte vítán, Jene Scheinoste,

zase mezi demokraty. Vstupujete mezi ně, pravda, zatím jen jednou nohou, ale nepochybujeme, že tu druhou za ní přitáhnete, až budete soudit, že minula doba vhodného ostychu. Pokud se toho ostychu týká, také bychom Vám ho nějakou dávku předepsali. Zatím tedy jsme zpozorovali jen Vaši značku v »Lidových listech«, které přese vše, co lze proti nim míti, jsou přece jen listem demokratickým. Z toho, že Vy, bývalý nebo ještě dosavadní generální sekretář československého fašismu (odpusťte, nejsme zcela obeznámeni s přítomnými poměry v této kalužince) začínáte zase psáti do demokratického listu, dovolili jsme si usoudit, že jste zase už jednou nohou mezi demokraty. A na základě obecné logiky a znalosti lidských povah dovolili jsme si prorokovati, že jednou se zase stanete demokratem úplným. Poněvadž Vaše povaha baží po prvenství, není vyloučeno, že přijde doba, kdy nás budete i poučovati o pravé demokracii.

Možná, že Vám vůbec není vhod, jestliže Váš pomalý pochod zpět k demokracii tak okázale oslavujeme. Možná, že byste se vtisknul do tohoto systému rád pokud možno nenápadně, jako tchoř do kůlny. Odpusťte, v tom Vám vyhověti nemůžeme. My Vaše obrácení vždy budeme hlučně oslavovat a budeme na ně svolávat veřejnou pozornost. My totiž soudíme, že ti, kteří tropili fašistická alotria a opustili je teprve tenkrát, když zkormouceně shledali, že na té straně není žádná budoucnost, nemají míti cestu zpět tak lehkou. Slíbili jsme, že budeme sledovati a veřejně oznamovati, jak krok za krokem lezou pryč od fašismu, až poznají, že to není hnutí, ale krach. Potichu se tedy, Jene Scheinoste, mezi demokraty nedostanete. Budeme žádat Vaši veřejnou zpověď na náměstí. Nikoliv z nějaké nezdravé nechuti k Vaší osobě, nýbrž z důvodů obecně výchovných. Nechť lidé, kteří se lehkomyslně přidávají na stranu nerozumu a neušlechtilosti, vědí, že cesta zpět není porostlá růžemi. Nechť vědí, že je v ní trochu ponížení, a nechť se bojí toho ponížení. Dokud se zdálo, že fašism něco slibuje, dokud jste si mohli své osobičky představovat v rouše diktátorů, lítali jste k fašismu jako na med. Poněvadž Vaše tehdejší počínání bylo nesvědomité, stůjtež nyní překážky ve Vaší cestě nazpět. *—fp—*

Čím dál tím míň

zbývá z funkce senátu. Je známo, že ústavou mu nebyla vyměřena funkce právě stěžejní. A i ty maličkosti, které podle úmyslu ústavodárce jej měly odlišovat od poslanecké sněmovny, jsou v praksi bourány jedna za druhou. Když jsme četli, že s rozpuštěním sněmovny ohlašuje se i rozpuštění senátu (stejně jako r. 1925), chtěli jsme o té věci napsat poznámku. Poněvadž však nalézáme v »Demokratickém středu« podstatu toho, co jsme chtěli říci, citujeme z toho časopisu:

»Dlouho rozmýšleli se tvůrci naší ústavy, mají-li voliti systém jedno, či dvoukomorový. Volili druhý, za podmínek takřka činících druhou komoru zbytečnou. Jediný důvod zůstal. Různě dlouhá volební období sněmovny poslanecké a senátu, což mělo zaručiti kontinuitu politického života, zaručiti klidný chod zákonodárství státu a býti brzdou překotného vývoje. Současným rozpuštěním obou sněmoven otázka senátu stává se znenáhla balastem. Z výjimky stává se pravidlo. Souvisí to ovšem s odvislostí členů zákonodárných sborů na výkonných výborech stran. Druhá komora u nás živořila, dominující vliv sněmovny poslanecké převládal. Nyní i délka pracovního období senátu činí se závislou na délce života sněmovny poslanecké. Úmysl tvůrců ústavy nestal se skutkem, za daných poměrů stanou se i nejzapřisáhlejší přívrženci systému dvoukomorového přívrženci systému komory jedné. Druhá prostě je zbytečnou a při dnešním svém významu — drahým luxusem.«

LITERATURA A UMĚNÍ

Dr. Jan B. Čapek:

Nutnost názorové revise v mladé generaci.

Čtenář sám s dostatek pozná z tohoto článku, že názory autorovy nekryjí se s názory redakce. Uveřejňujeme-li jej přece, tedy proto, že jej pokládáme za vážný diskusní materiál.

Sám ve mnohém outsider generační, obracím se s glosami svými do týdeníku, jenž ponenáhlu se stává tribunou národního myšlení a jeho průbojů i rozporů; nechci tím však naprosto demonstrovat nějakou oddanost k pokolení, jehož výrazný člen řídí tento časopis. Naopak, projevy členů této generace mě podněcují k stanovisku odmítavému a bojovnému. Nesouhlasím s taktickým humanismem a s celou pozemskostí Peroutkovou a Čapkovou, pokládám za nebezpečný jejich pohled na dějiny, jejich náklonnost k Pekařovi a j. Zdá se mi, že na př. Peroutkovo ostré odsuzování Rádla a Šaldy — jejichž bezpodmínečným vyznavačem také nejsem — jest negativním důsledkem novopositivistické orientace; to stálé ironisování a odbývání duchovních měřítek na život mně připomíná Kramářovy řeči po převratu v Národním shromáždění, kde Masarykovi všechno odpouštěl, jenom ne tu humanitu, protože stát nespočívá na ní, nýbrž na silné armádě, na kvetoucím hospodářství a p. Všude je tu základní chyba — neschopnost vidět souvislost ideí a života, poznávat vliv myšlenky a víry ve světě hmotných průběhů. U K. Čapka lze těžko snést jeho rostoucí samolibost v pozemském okruhu, uprostřed milovaných živočichů, a při tom ty stálé posměšky na věci duchovní, citáty z bible, uváděné s úmyslem parodistickým zcela ve formě volnomyšlenkářského

agitátora z doby nepříliš uhlazené. Právě u K. Čapka, jenž nás tak horlivě a často s utrápeným výrazem učí slušnosti v politickém životě, odpuzuje takový soustavný posměch a karikování duchovnosti.

Pokládal jsem za vhodné říci slovo o svém názoru na generaci t. zv. pragmatiků, aby bylo jasno; mým plánem dnes jest však přehled myšlenkového života mladé generace v hrubých rysech. Považuju dnešní dobu za zvláště příhodnou pro takové obzírání a zpytování, ježto se lámou a bortí mnohé posavadní nejvyšší tvrze mladých, především komunism, a s ním do jisté míry souběžně duch pohodlného materialismu, který v mladé generaci od války převládal. Ale zdá se mi, že i jiné názory a objekty víry, které mladá generace vítězně nesla anebo pokládala za samozřejmost, dnes všelijak se viklají a šíří pach hniloby.

Jistě že nemůže nic býti přirozenějšího, protože naši mladí, zvláště literární avantgarda, příliš málo dbala na světové proudění ducha po válce, spokojujíc se s pařížskými novinkami a sensacemi. Francouzský vliv převládl vskutku jednostranně a nepoměrně, což je jistě svědectvím určité slabosti. A přece nelze jen tak bezvýhradně mluvit o francouzské orientaci mladých; Francie vytvořila mnoho silných hodnot, které směřují k věčnosti, u nás však byla především orientace francouzských novinek.

Je nesporno, že v době předválečné měli jsme ještě mnoho dohánět, abychom se opravdu mohli postavit po bok západním národům; ale tehdy jsme si to ostře uvědomovali a rychleji postupovali. Dnes mladí žijí v roztomilém předpokladu, že životně nepotřebujeme se ničemu učit na př. od takových Anglosasů; při tom kulturní poplatnost mladého pokolení módním směrům západním jest často ponižující.

Kdo žije srdcem s dnešní mladou generací, ví jasně, že její probíjení a vnitřní vyrovnávání je krutě ztíženo mnohými činiteli. Doba, která volá a mnoho příležitostí a tvárného materiálu nabízí mužům dozrálým a vyhraněným, dráždí, mate a unavuje mladého neustáleného člověka tisíci hlasy a přímo ho bombarduje překotnými dojmy a převratnými efekty. Tento rytmus se nezmění tak rychle politickou konsolidací. Právě proto je tu však třeba vášnivě se nořit ve víry této doby, ostře si svítit do chaosu a kritikou bojovné lásky dlabat ve skalách cesty k zítřku.

Mladé pokolení se svým duchovým fondem na dnešek nestačí. Ukazuje se na krise v jiných zemích; ale nezapomínejte při těch poukazech na sílu tradice a ustáleného duchovního ovzduší těch zemí. Uvažte, že my jsme středisko v něčem se obnovující a v něčem se teprve tvořící. Že potřebujeme silných kladů a silných jistot pro svůj vývoj a dobudování svého světa.

Duchovní ovzduší mladé generace bylo určováno takovými činiteli: trochu volnomyšlenkářské literatury, více písemnictví komunistického, hrubá strava materialistická a při tom mlžný opar povšechného krasořečnického vitalismu. Hodně literatury křečovité (expresionistické, pansexualistické a j.), hodně dekadentní kocoviny a únavy (Apollinaire, Cocteau, Tristan Tzara, Lautréamont, Delteil, Proust), hodně všelijakého časového podprůměru (Ehrenburg a j.). Z českých autorů kanonisováni S. K. Neumann a Fr. Šrámek. Naprostá lhostejnost k duchovým otázkám; přemoudřelé sebevědomí v tomto ohledu. Naši mladí vidělí u nás duchovní hodnoty v bídném lokálním tvaru a proto se nestydí za duševní vývoj takového Ratkina ze »Stříbrného větru«, u něhož žádná kniha nebo idea, ale zato každý záchvěv pokožky znamená životní událost. Tak se vyvíjí typ mladého muže, jenž s útrpně skrývaným úsměvem augura odmítá jakoukoli narážku na něco duchovního. Při tom ve slavnostních okamžicích básní v neurčitých, ale ohromně vypjatých výrazech a sem tam rád mluví na základě Šaldova objevu, že jsme generací nového Absolutna. Ve jménu toho Absolutna se jde jako s těžkou artilerií na K. Čapka a jeho relativism; to slovo se otřepává do nekonečna a usvědčuje jen mladé z filosofického diletantství a vůbec z životní úžasné nedůslednosti; neboť nemůže být větších relativistů nad ně, a K. Čapek může se svými »Božími mukami« a jinými kreacemi hodně se nad nimi vypnout. K. Čapek otázkami o smyslu života, o poměru vědy k víře, hmoty k duchu jistě trpěl; mnozí z mladých, kteří stále vypalují svou veleraketu Absolutna, musili by se teprve propracovat k vážnému prvnímu zamyšlení nad takovými problémy. Na některé hloubavější, jak jsem pozoroval, působila nepříznivě filosofie L. Klímy; jest charakteristické, že tento negativismus se uchycuje silněji než jiné směry a tak člověk uslyší o Absolutnu, které nemá co dělat s moralismem, které dovoluje a přímo prý žádá nejdivočejší vybití a p.

Švejkovství, ale ne humor; egocentrism, ale ne personalism; takových pahodnot bychom nalezli mezi mladými dost. Je tu silný proud cynický, nihilistický, dadaistický; při tom sklon k rozmazlenosti, narcism a farizejství, které skrývá ješitné ambice za nezištné a obětavé kulisy (zvláště to byla »sociální nadosobnost«); při tom hodně ideologie, čerpané servilně z politických stran a jejich služebné hlásání s drzou maskou radikalismu, jehož ve skutečnosti není (leda v morální anarchii); celkově tupá indiferentnost, jevící se diletantismem filosofickým a ignorancí náboženskou; zmrtvělost ducha, uměle zalhávaná všestranným vzrůstem frazérství, které dnes slaví tropické orgie. Duševní dandysm, jenž se pojí k zmíněné švejkovině. — Lze to vše velmi dobře vysvětlit a odůvodnit z prostředí, doby, vývojových etap; ale chybí tu analysa, uvědomění a vůle k překonání. Řečeno obrazem Sheldonovým, je naše mladá generace sociálním výsledkem, ne sociální silou.

Vedle vlivů sociálních a vnějšně dobových lze sledovat charakterotvorné činitele mladého pokolení v myšlenkovém ovzduší. Jest to popularisovaný positivism a názorný naturalism v širším smyslu; tyto směrnice určovaly vývoj mladých. Poslední léta před válkou, léta otrávených úšklebků Gellnerových, částečně též Tomanových a Dykových, pak vlastní brutální příval válečný, a nejmocněji poválečný rozmach neukázněných energií, zápasů, nejistot a demagogií — to vše posilovalo v mladých tendenci naturalistickou a pozemskou. Proč působil tak málo Masaryk? Snad jim stál příliš blízko, byl pro ně odbyt, ježto se stal oficiální osobou; jest faktem, že šli přes něho s bohorovným klidem.

Určitá schopnost věcného chápání, horlivá oddanost životu, dar kombinační a realisační, vůle k rychlému překonání starých forem, nenávist k některým posud respektovaným lžím, přetvářkám a šablonám, jasnější smysl pro fysiologii a její rozvíjení — tyto a jiné

vlastnosti značí své plus ve vývoji mladého pokolení. Poněkud souvisejí s charakterem pozemskosti, o němž jsem se již zmínil; ale stojí za úvahu, jaké stíny a trhliny způsobuje při tom ten duch tíže.

Myšlenkový a životní naturalism nemůže býti tvůrčím hybatelem nastupujícího pokolení, zvláště v době tak rozkmitané a zmatené, jako jest ta, jež nás obklopuje. Životní názor, nebo spíše jen trpně uchovávaný předpoklad, že vše jest jen mechanickým procesem, vše podmíněno hmotou, vše obsaženo v čase a prostoru — jest ubíjející a není dnes ani příliš oprávněn, protože světové myšlení dere se dále. Nyní budme ponenáhlu poznávat jakou umrtvující přítěž a mlhu, danajský dar snad pro věčné časy jsme si odnesli z dlouholetého ovzduší rakouské bigotnosti a s tím souvisícího negativismu a liberalistického indiferentismu. Nemohu si pomoci, vidím to historicky. V 17. století katolictví tridentské a loylovské značilo těžké přerušení vývoje, přes ten estetický přínos baroku. Tím české ohnisko se včlenilo do řady těch, u nichž místo mírného střídání konservatismu a evolucionismu se odehrávalo prudké a křečovité zmítání mezi reakcionářstvím a revolucionářstvím. V nové době samozřejmě duch revolucionářský se rozrostl a zabouřil si — to negativistické buřičství u nás není kořene husitského, jak mylně tvrdí novopečení státotvorníci, ale právě je dítětem absolutismu církevního a světského; po určitém vysršení ducha buřičského se pak šíří a rozkládá mentalita a často jen nálada požívačná, přízemní, naturalistická. Přiblížili jsme se k duchu jižní Evropy, k tomu pověstnému jasu a řádu latinskému. Náš převrat přišel skutečně v hodinu dvanáctou. Prožívaly-li české generace v 19. století určitou duchovnost aspoň v souvislosti se svým národním a slovanským smyslem, byla-li generace let 90tých silně potencována metafysicky (ovšem jinak Masaryk, jinak Březina) a probíjelo-li se pokolení Čapků těžce všelijakou skepsí a intelektuální mystikou k svému pragmatismu, jest opravdu u generace nejmladší té duchovnosti nejmíň. Nelze to odbýt básněním, že spirituální síla mladých se jeví právě v poetistických symbolech a p. Upřímnější jsou ti, kdo otevřeně hlásají a přímo si libují nihilistický podklad těchto proudů.

Několik určitějších dat. Poetism, směr kanonisovaný, odpravil i tu mátožnou a nepravidelnou ideovost básnictví sociálního. Celý ten směr ovšem, jak je ztělesněn v osobě vůdce, K. Teigeho, kolísá mezi fosforeskující hnilobou pařížského novodekadentismu a mezi kladnou účelností konstruktivismu. Ano, účelnost měřítkem umění — ale to předpokládá určitou víru, životní názor a směr; pak nelze již koketovat s dadaistickými skřeky pierrota na zříceninách Evropy! — Ale když je tak těžko se vzdát pohodlného materialismu. Rozlišovat, že konstruktivism je životní obsah a poetism ovzduším, jest jen umělá dialektika; jednou nastane v kruhu Teigově třídění: buď práce pro život, a to v každém ohledu, — anebo kult životního úpadku. Staří dekadenti, k nimž se poetisté vracejí, nemilovali by konstruktivistických budov; opěvovali přece staré domy, »a pliseň, vanoucí z jich šera«.

V kruhu Teigově jest určitý pohyb; nezůstane-li omezen jen na Paříž a Moskvu, může dospět k určitým cílům. V kruzích méně průbojných vládne opovržení k nihilismu poetickému, ale při tom tu vévodí čirý positivism a myšlenkový indiferentism, který vývoji překáží. Typickým představitelem tohoto indiferentismu jest A. M. Píša. Básník živé, pableskující i temně vášnivé síly, kritik bystrý, pilný a elegantně výmluvný — ale zde právě odhalující své myšlenkové prázdno. S pohrdáním přehlíželeje jakékoli směry ideové, zdůrazňuje stále své kriterium nejasné a zvučící »osudovosti«, pod kterou lze si to všechno představit. A. M. Píša mohl se stát skutečným kritickým vůdcem mladého pokolení, pokud nezabočilo k poetismu; ale jeho nepoměrné sebevědomí, zabraňující mu prohloubit se v duchovém světě, mu znemožnilo tuto úlohu.

Slibné byly výzvy J. Knapa k »Severu a Východu«; ale zůstalo jen při jméně časopisu, který z rozběhu orientace evropské se scvrkl na orientaci čistě regionální a vyznává oddanost k půdě; tato často se nejeví skandinavskou prohloubeností a produchovnělostí, ale jakýmsi matným mythologismem země, pro nějž by se nalezly obdoby právě u těch Francouzů, které Knap tak potírá.

Mladí katolíci, kteří sledují Unii Durychovu a Demlovu, neukazují zatím žádné tvořivé síly. Jsou to vzdělaní epigoni dvou imponujících osobností. Ale nejen umělecky, nýbrž i silou víry a přesvědčení zůstávají tito epigoni daleko za svými vůdci. Tolik o skupině »Tvaru«.

Mladá generace nemá úběžného bodu svých perspektiv. Úpadek myšlenkové snahy a jakékoli víry znamená i úpadek víry v tvorbu. Umělecké tvoření jest anachronismem tam, kde se věří jen v hrubou hmotu. Proto pozorujete u některých mladých básníků, jak se za to přímo omlouvají, že jsou básníky. Cítí svou zbytečnost, a to docela důsledně, na základě materialistického usuzování a hodnocení.

V době takového zmatku a siroby ducha jest třeba nové silné víry. A lze nalézt mohutné zdroje dnes po světě, jen poněkud hledat. Jak silný jest moderní nábožensko-filosofický proud anglosaský. Naše mladá generace jest ovšem handicapována tím, že nemá tradičních náboženských předpokladů. Má tradici mrtvého dědictví církevního, tradici lhostejnosti a posměchu. Zde se jeví nepříznivě naše souznění s Francií. Ale tam až na živé a pročištěné obrozování katolicismu jeví se celkový úpadek duchovní i životní. Dekadence, pesimism, krátkodeché siláctví, pseudovitalism, únava. Nechci nijak vyvyšovat »anglickou orientaci« a p., jde právě dnes o novou jednotu, ne orientační škorpení. Ale anglosaského pravého, čistého vzduchu je u nás pořád málo (bohužel více jeho méněcenných plodin). Z angloamerického současného světa můžeme přijmout dar konstruktivní metafysiky a při tom živé, neutopické, reální sociálnosti. To obé tak bolestně schází naší mladé literatuře a celému jejímu ovzduší myšlenkovému.

Fr. Götz u nás nyní v pravý čas počal bít proti depersonalisaci našeho života, myšlení a tvorby. Názorový svět poetistů — to jsou fantastické záblesky, fysiologické záchvěvy, atomisace individuality. I u ostatních členů mladé generace poklesla na minimum víra v osobnost a její budování. Polipsistické záchvaty to nesprayí.

Personalism silný a mužný, věřící a činný, toho nám třeba. Člověk není jen klubko nervů a ledabyle slepené provisorium orgánů, osvětlené problematickým vědomím, ale klíč mnoha tvůrčích možností, při tom jedi-

nečná jednotka, Unit-being (G. T. Ladd.), která dvojzvuk světa duchovního a hmotného má spojit v jeden silný a nedílný tón. Výtku moralismu lze klidně odmítnout; snad jsme již dnes vyrostli z té pubertní fantasie, kdy všecko vhodné pro mladou generaci musilo být nesporně a vyzývavě imorální. Nejde o to, že je to proti morálce, ale je to proti účelnosti a proti tvořivému rozvoji.

Více sloužit životu a to nikoli takovému, jaký je, ale takovému, jaký má být. Pryč s nečinným nazíráním, které se pohrdavě dívá na tvořivou aktivitu a je přesvědčeno o své objektivitě, zatím co si rozkošnicky hoví ve stagnaci a jest přívěskem mechanických procesů! Nebát se víry a vyznání ve vzrůst a práce pro něj. Tam vede pravá kritika; jest nutno věřit v tvorbu, aby k něčemu vedla. Ovšem právě ten akt víry, to jest pro mladé nejtěžší. Věřit přesnou myšlenkou nebo vzletnou intuicí nebo činem, prací, která věří, že čeho se nedomyslí, toho se dožije v aktivním smyslu — to jest úkol. Není třeba stanovit zrovna objekty, v co se má věřit; stačí provést kritiku posavadního našeho myšlení. Jak všeobecně jest dnes rozšířen trapný a pošetilý zlozvyk, vykládat vyšší kategorie nižšími! V tom ohledu taková psychoanalysa, behaviorism (který však má v Americe svou dokonalou protiváhu) a jiné směry znamenitě pomáhají. Ale může člověku, který žije pro tvorbu, tento ničivý a všecko špinící sklon imponovat? Bylo by na čase, likvidovat tuto myšlenkovou hlízu. Srůstá-li u některé staré panny náboženský smysl s erotickým, neznamená to, že celé myšlení náboženské je kořene sexuálního; filosofuje-li silácky některý člověk tělesně degenerovaný, může v tom být nějaká ta kompensace, ale to neznamená, že celá filosofie je kompensací slabochů. Napsal-li nějaký chudý otec báseň na padesátiny továrníkovy ve svém městě, neznamená to, že celé posavadní umění je buržoasní a služebné kapitalismu. Jaký je to omezený a ubohý absolutism myšlení, vykládat duchovní hodnoty nízkými motivy, na základě občasných abnormálních případů! Ale to právě v různých formách mezi mladými kvete v tvorbě a ještě více v životním názoru. S takovou mentalitou souvisejí různé zjevy, jako jest v politickém životě naše agrární hegemonie. Věřte tomu.

Více kriticismu, heterokritiky i autokritiky a rozšíření světového rozhledu přinese tu jistě revisi a obrodu. Pak se změní celá etika myšlení, která u našich mladých je zatím velmi libovolná a přes své sebevědomí podléhá provinciálnímu ovzduší, zděděnému po c. k. říši. — Nechť pamatuje mladá generace, že jak dnes stojí, neprožila z velké většiny hrůzy války, jako pokolení předchozí. Tím více se musí mladí snažit o duchovní a životní přelom, aby naplnili spravedlnost.

Jest jistě si přát, aby mladá generace při nutné revisi neztratila svých jistých potencialit, které mohou jednou značit její jedinečnost. Mladé pokolení nebude nikdy tak střízlivé, jako je generace Peroutkova a Čapkova. Chiliasm, jenž žil v komunistickém katastrofismu, v sociálním básnickém utopismu, v expresionismu a částečně i v dadaismu, bude žít; jde jen o to, aby žil ušlechtilejší formou.

Při tom bude nutno transformovat a sublimovat sklon mladých k extrémnosti, jak se jevila v egocentrismu, erotice a jinak. Pak to bude rozběh, který něco dokáže.

Otto Rádl:

Kocour Felix mluví.

Fotografovaný hlas.

Zavřeme oči a mysli před oním nebezpečím. Nic však na tom již nezměníme: přede dveřmi je filmové dílo, které bude snímkem stereoskopickým, autochromatickým a fonetickým. Bude reprodukovati skutečnost plasticky, v přírodních barvách a se všemi zvuky. Zavřeme se aspoň nyní ještě před tímto strašlivým vynálezem, který bude evokovati nikoliv na plátně, nýbrž v prostoru před ním, od skutečných předmětů a tvorů nerozeznatelné jejich nehmotné odlitky, modelované ze světel a tónů, volně se pohybující ve všech třech rozměrech.

Co však je nám platný náš útěk, když i mluvící, zvukový film, spojení dvojrozměrného filmu optického s akustickou reprodukcí zvuků, je dílem ďáblovým, které v sobě obsahuje všechnu hrůzu. Životní skutečnost je tu, ačkoliv se jedná ještě o pouhé náběhy, mechanicky opakovaná s takovou dokonalostí, že vedle věrnosti a pravdivosti nezbylo už místa pro umění.

Když američtí producers vyčerpali v několika rychlých letech tak skoro už všechno, z čeho se dalo vytěžit něco sensace, něco neslýchanosti, bombastu a povyku, když už došlo mythické, starověké, biblické, historické, legendární, fantastické, snové, soudobé i utopické, když už se nedalo nalézti nic alespoň trochu neotřepaného mezi eposy, dramaty ani romány, a nelákal už sentimentální kýč ani na nápady stále chudší groteska, — ocitli se ve strašlivém nebezpečí, že chtějí-li teď přinésti něco nebývalého a nového, budou nuceni zraditi své dvacetileté tradice a zkusiti to jednou s uměním.

Protože však Bůh přeje těm, kteří jsou ducha nejprostšího, zachránil Ameriku před tímto zlem. Dal vynalézti zvukový film. A tím byla před uměním na dlouho a dlouho opět Amerika zachráněna.

Vítězné »talkings«.

Vynález zvukového filmu zažehnal menší krisi filmové industrie tím, že ji uvrhl do krise desetkrát větší. Menší pohromou byla chronická chřipka, ve které chřadla americká výroba po stránce umělecké: jsme přesvědčeni, že ani třináctkrát horší věci, nežli jsme v posledních letech vídali, nebyly by mohly ohroziti dobrou náladu a spokojené trávení amerického standardního diváka, na něhož se přece bral jedině ohled, a nebyly by zmenšily ani jeho schopnost pro získávání dolarů a obcházení prohibice, ani jeho mechanickou zálibu pro »movings«, pro filmy. Větší pohromou je onen náhlý a nepředvídaný převrat, naprosté znehodnocení všeho, co tu bylo s obrovskými náklady za dlouhou dobu pracně instalováno, absolutní obrat i ve výrobní methodě, i v obchodní organisaci filmové.

Američan, na rozdíl od Evropana, však nemá sentimentality pro minulost a velice snadno se rozhoduje pro to, začíti znovu od počátku. Netrvalo to ani několik měsíců: hollywoodské pozemky se rozparcelovaly a daly do prodeje, staré ateliéry, kanceláře a staré ensembly se zkasírovaly, nové finanční skupiny nakupily nové kapitály a brzy již v nových, neprodyšně a neprůhlasně uzavřených studiích ve strašném dusnu a vedru pod zelenavým žárem reflektorů se pohybovali mechanici po špičkách gumových podrážek, běžely beze zvuku nové kamery, fotografujíce pohyb a zakreslujíce na zvukovou cestičku cellulosových pásem nové, tajuplné značky, po-

dle nichž promítací přístroje kinematografů se naučily zpívat a mluvit.

Co se týče umění, orientovali se páni velmi rychle: bude se dělati totéž, co dosud, připojí se však k tomu »sound effects«, různé lomozy, »some dialogue«, něco rozprávek, anebo se bude točiti »all-talking«, to jest mnoho řečí. Poněvadž žijeme ve věku technické krásy, dostačí, poskytne-li se diváku příležitost, aby se radoval z vynálezu fotografovaného hlasu, aby žasl nad novým vítězstvím lidského ducha, aby si zapomněl uvědomiti, že se mu tu podává mnoho zajímavého, jenom umění ne.

Umění podlehnouti pokušení.

Umění najednou pochodilo špatně, a to by mu bylo hrozilo i v rukou větších přátel, nežli jsou američtí výrobci.

O umění totiž říkají lidé, kterým přirostlo k srdci, že se projevuje ve stilu. Každý stil je vymezen omezeností prostředků, které má tvůrce k disposici; stil, to znamená překonávání určité nesnáze. Každý materiál vzpírá se zpracování v určitém směru. Umění tvůrcovo překonává tento odpor, avšak jen až k určité hranici.

Kámen dal se přitesáváním zvlniti, vzdouvat, zřasit a ztočit, jak to vidíme na barokní fasádě, ale na konec byla tu určitá mez jeho kamennosti, přes níž nebylo možno jíti dále. Tato konečná nepoddajnost představuje stilisaci, jíž materiál ukládá formě, a vymezuje stil umělecké práci v kameni. Pokud toto omezení eksistovalo, trvalo umění. Jakmile však byl kámen nahražen sádrovou štukou, která nekladla více nižádných překážek, přestalo umění.

Také technika němého filmu byla značně obtížná a nebylo snadno najíti vhodné pohyby ploch na obrázcích, které by jednoznačně vyjadřovaly předepsaný děj. Tento zápas, nutnost učiniti nevyslovené myšlenky i zamyšlené činy visuelními, transposice celé psychologie osob a dějových přechodů do určitých optických hodnot, tento úkol představoval u němého filmu formu, v jejíchž hranicích se pohybovaly jeho výrazové možnosti, jeho stil. Němý film byl uměním, jakmile pracoval ve smyslu tohoto technického požadavku.

Mluvící film je najednou vybaven z pouté té výrazové askese. Tady je možno prostě říci všechno. Intrikán, který má něco strašlivého v úmyslu, zasmuší prostě tvář do zadumané zlověstnosti a procedí mezi zuby zhoubyplný obsah dílu pátého až sedmého: »Však vyčká zásobník mého revolveru svojí kýžené chvíle, vy bezuzdný zmetku!« — Všechno, co bylo třeba nám obtížně ukazovati a předehrávati, stačí nám prostě říci. Už dnes vidíme, jak se míchají nejrůznější techniky bez pochopení pro výrazovou čistotu a spojují se v »Gesamtkunstwerk« docela pochybné ceny.

Byl-li dosud film bezcenný z devadesáti procent, má zvukový film dík svým neomezeným možnostem příležitost býti špatným ve stu případech ze sta. A američtí producers i gros světových konsumentů klaní se ďáblovi s překotnou ochotou.

Dnes mluví všechno.

Tak se stalo, že zvukový film přišel na svět ne jako bezradné robě, nýbrž vyzbrojen jsa důkladným aparátem reklamním a připraven na cestu po světě důkladnou obchodní organisací distribuční. Minul sotva rok, a v samotné Americe bylo dohotoveno přes tři a půl tisíce filmů novou technikou. Nabylo hlasu prostě všechno, co bylo dosud zakleto mlčením: přírodní snímky, truchlohry, detektivky, Buster Keaton, dětské i zvířecí snímky, cestopisné obrázky, reklamní filmy i kreslené grotesky. I Felix, ten radostný dobrodruh a kocour bez bázně a hany, dnes kvičí, vřeští, mňouká, hraje na saxofon, píská si a mluví sonorní angličtinou rozeného Newyorčana. Samotná společnost Western Electric vyzbrojila už na půl třetího tisíce kinematografů svými reproduktory za dobu několika krátkých měsíců.

Evropské firmy se ovšem kvapně přizpůsobují, takže německá UFA ohlásila již pro první rok výrobu patnácti zvukových filmů. Dokonce i naši podnikatelé, kteří dávali dosud vždycky, jak ve volbě námětů, tak i v uměleckém zpracování najevo vzácný nedostatek vkusu, mohutně rudimentární nekultivovanost a srdečnou příbuznost s vulgárností svých výrobků, spěchají ve stejném tempu a chystají v tomto roce nejméně čtyři české zvukové filmy. Doufejme, že ani milionový náklad, ani státní zápůjčka, poskytnutá pro jeden z těchto podniků, neodvrátí jeho umělecké vedení od cenných uměleckých principů, kterých vyzískal český film na všelijakých těch svých na plodné podněty bohatých »Nanynkách Kulichových« a »Děvčatech z tabákové továrny«.

Po prvních zprávách o vynálezu optického registrování zvuku a možnosti zpětné reprodukce od soustavy značek nakreslených na filmovém proužku k tónu vyslovily se o možnostech jeho využití pro zvukové filmy všechny kinematografické veličiny se skepsí, která se dala snadno pochopiti u nich u všech, kteří vynálezem ztráceli nejen celá jmění, nýbrž i eksistenci. Široké publikum se chovalo k otázce s onou netečností, kterou zachovává ke věcem pochybným. Což ovšem nevylučovalo, aby se o rok později na celém světě široké massy nevrhly se vší svou dychtivostí po podívané na tuto atrakci, a aby s ochotným zápalem neplatily dvojnásobné vstupné za požitek poslechnouti si mechanickou hudbu, lišící se od původních dobrých orchestrů velkých kinematografů pouze tím, že je o sedm stupňů horší.

Přihodilo se něco?

Kmotrovství mluvícího filmu dostal v New-Yorku právě Bernard Shaw: Foxova společnost přinesla aktový výstup, který sám sepsal, scénoval, zahrál a přednesl. Byla to pikantní pomsta podnikatelů za všechny zlomyslnosti a jizlivosti, které kdy G. B. S. o filmu vymyslil a poslal do světa.

V Evropě začalo se asi před půldruhým rokem nesmírně opatrně a skromně de Forestovým Phonofilmem, v němž jsme slyšeli štěkot psa, vrnění dítěte, křik mladých kachen, kokrhání kohouta. Program skládal se ze solových výstupů a z aktualit, jako tomu bylo kdysi u filmu němého: poprvé objevila se naprostá synchronisace zvuku a gesta v číslech chansonů, v tanečních a operních výstupech. Dojemná vzpomínka na dobu před třiceti lety, kdy se o vánocích 1895 ve sklepě Grand Café na bulváru des Capucines objevil první snímek Lumiérův, příjezd vlaku do nádraží: jenže de Forestova lokomotiva vjížděla již s hrčením, supěním a syčením. Objevilo se však již něco úžasného, reprodukce aktuality, návrat Lindberghův do Ameriky.

Půldruhého roku po tomto skromném úvodu je otázka zařízení veškerých kinematografů pro zvukové filmy již pouze otázkou finanční: nikdo z publika ani z majitelů nebude dnes váhati, hlasovat pro tyto jakožto dokonalejší. Věrnost běžného obecenstva k pantomimi-

ckým filmům s tištěnými titulky byla tedy pouze cností z nouze.

Zvukový film je naturalističtější, reprodukuje život věrněji, důkladněji a úplněji. To vyhovuje prostému diváku, který se v první řadě interesuje o život a nemiluje jakoukoli stilisaci. On se nedívá na umění v předváděném díle, naopak, pociťuje umění jako nutné zlo, jako nepochopitelnou svéhlavost tvůrce, která mu kazí úplnost požitku. Proto také nejkrásnější fotogenické efekty takové francouzské »Panny Orleánské« zmizely za týden, dílo podivuhodné prostoty o životě amerického člověka, »Ecce homo«, zůstano nepovšimnuto, virtuosně monothematický ruský »Zloděj lásky« přešel za týden.

Publikum dnes miluje zvukové filmy také proto, že jsou primitivní, že nemají dosud techniky, a uplyne jistě několik let, než vyroste první umělec, který vytvoří první dílo. Dnes předkládají obecenstvu trochu zmatení a vyjevení režiséři štědrou rukou revuální všehochuť: neukázněné pêle-mêle výkřiků, lomozů, dialogů, smíchů, chansonů, orchestru, co nejvíce klepání, dusotů, zvonění a písní při klavíru. Onen umělec si však bude vědom toho, že umění je dobrovolná chudoba, že umění je otázkou techniky, umění docíliti maksima výraznosti minimem prostředků; otázka cudnosti.

Divák však chce chudobu. Nenávidí, aby se na něho šetřilo. Čím větším aparátem je některý efekt docílen, tím více tleská. Chce přijíti ke svým penězům, má rád mamutí ohavnosti. Proto chodí na Archu Noemovu.

»Archa Noemova« rovná se »Desateru přikázání«, které se rovnalo »Posledním dnům Pompejí«. Cestou se nic nezměnilo.

Stranou.

Pocítil jste týž dojem? Odcházel jste i vy stejně vzrušen? Cítil jste, že se tu děje něco strašlivého, co budí závrať, něco, co je dílem božím nebo pokušením ďáblovým?

Dvojrozměrné stíny, které se v jedné rovině prolínají a zasouvají za sebe, lidských podob, z jejichž úst zaznívají podivně drsné, duté, mediální hlasy, jimiž vyjadřují své myšlenky docela srozumitelné myšlenkám našim, jimiž šeptají, vzlykají, smějí se a sténají, a jejichž pohyby doprovází odkudsi z neviditelna, z neznámého rozměru tlumeně sladká hudba, brzy tančící, hned bouřlivá, která lne k jejich činům a dodává melodie jejich slovům.

Tento zázrak mluvících transparentů je tak překvapující, že sám o sobě postačí k tomu, aby nás strhl, upoutal a dal nám zapomenouti na všechna estetická pravidla.

Snad to všechno není vůbec žádné umění. Ale zrodilo se tu něco nesmírného.

Celkem se však nic nestalo.

Ale přes to se cestou, na níž se naučil mluvit, s filmem v podstatě nic nezměnilo. Prozatím nikoho ještě ani nenapadlo, že by bylo třeba hledati něco specificky svým námětem i detaily příhodného pro vyjádření technikou akustického filmu, určitou phonogenickou látku.

Pojem fonogeničnosti se však prozatím ještě nezrodil, a tak musili jsme se spokojiti nejrůznějšími druhy podniků, které s větším nebo menším neúspěchem obdařovaly filmy natočené podle starých cliché lomozy, zpěvy a hudebními doprovody.

Byl to nesmírně zdlouhavý román »Lodi komediantů«, od vkusu oproštěný Excelsior balet »Noemovy archy«, historie o »Dámě z dlažby«, která měla blíže ke Courts-Mahlerové, nežli ke Shawovi, jehož Pygmalionu použila k sentimentální transposici, Fairbanksova »Železná maska«, silně nedokrevná, realisace Tří mušketýrů po třetí a do omrzení, židovská divadelní komedie »Třikrát svatba« a posléze nejnudnější a nejnezajímavější zdlouhavá historie »Nekorunované královny«. Tedy náměty do jednoho staře ošumělé a neutěšené.

Nové techniky bylo využito jednak k naturalistickému reprodukování různých lomozů, jednak k dialogům a zpěvním vložkám, jednak k synchronisovanému hudebnímu doprovodu. Protože je to technika prozatím ještě v první řadě nákladná, musí ji podnikatelé co nejvíce využíti. Protože ve všech mluvících filmech je třeba co nejčastěji klepati na dveře, bušiti hůlkou o podlahu, je třeba zástupu koní nebo alespoň kočáru, aby podkovy mohly dusati také v reproduktoru, a také je nevyhnutelný společenský večírek s klavírem, při němž by hrdinka otevírala ústa, a to vždy poněkud jinak, nežli zpěvačka, jejíž hlas je reprodukován, anebo musí tu býti výstup v nějakém divadélku, kde by se mohlo předvésti navlas totéž. Nechápeme sice, proč se to vlastně děje, poněvadž jsme docela po dobrém ochotni Corinně Griffithové i Lauře la Plante odpustit, že zpívat neumí, ale podrobujeme se železné nutnosti, protože v mluvících filmech podle dávných a tajných řádů každá heroina zpívati musí. Kromě toho patří ke slušnému zvukovému filmu nezbytně i to, aby dav jásal nebo hřměl potleskem, aby na dvoře štěkal pes, kord aby svištěl, byť to i znělo dnes ještě jako rachocení, a aby na větev přilétl ptáček a zapípal. Tím je prozatím invence režisérů vyčerpána.

V důsledku malé dokonalosti přijímacích zařízení, které dovedou zachycovati zvuk pouze horizontálně, musila i fotografie po stránce technické o deset let zpátky. Nečekejte tedy fotogenických efektů ani objevů nových pohledů na věci: kamera sedí pěkně opodál od přehrávaného výjevu, aby zachytila co největší výsek neměnného jeviště, osoby přecházejí, sedají, vyskakují a jejich kroky zaléhají v dálce. A mluví: obezřetně a se vzornou artikulací, jako v dramatické škole, a s neúprosně věcnou stručností, neboť není mnoho kdy, si sdělují nezajímavě holá fakta. Ženské hlasy znějí mužsky a mužské pivně. Při tom, ačkoliv je nám zveličení obrazu samozřejmostí, působí přehnané zesílení hlasu komicky: tiché vzdechy drnčí reproduktorem a tajené vzlyky se hlasně rozléhají sálem.

A přece budete věřiti, máte-li schopnost vycítovati možnosti nové techniky i přes tyto nedokonalé příklady. Jestliže po stránce umělecké nebylo dosud vyzískáno ničeho, ukázala reprodukce dokumentárních snímků zvukových výjevy objevitelsky nové a strhující. Že přes dokument vede cesta i k umění, ukazuje podivuhodně ryzí filmové dílo »Bílé stíny v Jižních mořích«, krásný film překvapivě bohatý a bez kazu.

FILOSOFIE

Živan Vodseďálek:

Co je to filosofie?

II.

»Odkud filosofie vyjde, je lhostejno« — napsal kdesi L. Klíma. Snad nás na první pohled zarazí

zdánlivá paradoxnost této věty, avšak přihlédneme-li blíže, vidíme, že je v ní ve stručné formě obsaženo naše tvrzení, že objekt při filosofování je — v opaku k vědě — čímsi vedlejším a že hlavní váha spočívá na subjektu.

Změnou v nazírání na objekt nemusí býti dotčena určitá filosofie. Výmluvné doklady vidíme na př. na socialismu, který zůstává platnou filosofií i tenkráte, když jeho filosofické předpoklady (dokonce již původně špatně postavené a použité) ztrácejí svého vědeckého významu. Obdobný případ můžeme ostatně pozorovati na křesťanství. Lidské »chci« stojí zde — a v celku vítězí proti všem argumentům. Z této stránky také můžeme pochopiti Jamesovo pojetí tvůrčí vůle. Z dosavadních řádek snad alespoň po jedné stránce dostatečně vysvitla neudržitelnost směšování filosofie a vědy. Otvírají se nové obzory a vynořují se nové myšlenky, které razí cestu dobovému pojetí filosofie.

Sumárně formuluje Dr. J. L. Fischer tento názor v »Über die Zukunft der europäischen Kultur«, (1929), kde se snaží naznačiti možnosti kulturního vývoje Evropy: »Z tohoto plyne, jako třetí požadavek i rozlišování filosofie a vědy: věda i nadále nebude znáti hodnoty, které se stanou doménou filosofie. Nebo pregnantněji: filosofie jedná o našem vztahu ke skutečnosti, věda pak o vzájemných vztazích jednotlivých částí skutečnosti. Věda zůstává vědomě neosobní zkratkou registrováním daných vztahů skutečností, tedy vlastně umělým výtvorem, jehož pravdivost nesmíme chápati ve smyslu »reálné« (ontologické) shody se skutečností, nýbrž jen — ve smyslu použitelnosti.« — Skutečnost sama o sobě nám dána není — pokračuje Fischer — a mechanismus dopustil se omylu, když lidskou fikci vydával za podstatu skutečnosti a když odmítal otázku po jejím smyslu a hodnotě. — »Z nástroje učinil (mechanismus) počátek i cíl a skončil paradoxním postulátem nesmyslnosti tohoto počátku a cíle, t. j. tvrzením, že osobně nepodmíněná skutečnost nemá smyslu. Výsledkem předchozích úvah je tvrzení, že ospravedlnění filosofie vůči vědě musíme pokládati za prokázané.«

Dr. Fischer vystihl v několika řádcích podstatu dnešních snah o nový myšlenkový systém a nové snažení. Proti celku jeho myšlenky nedá se nic namítati; budeme-li k ní míti své dodatky a poznámky, budou se týkati jen jednotlivostí a podrobnějšího propracování. Knížka se mi dostala teprve v poslední chvíli do ruky a bude mi snad proto prominuto, kdybych některé názory ne zcela přesně tlumočil. Poněvadž názory Dra Fischera se v celku kryjí s názory mými, pokládám za nutno změniti poněkud strukturu tohoto článku a založiti jej na Fischerových úvahách, které mají myšlenkový primát.

K poznámce Fischerově o hodnotách, které mají býti doménou filosofie, je nutno připojiti stručné vysvětlení. Nesmíme v tomto mínění viděti snahu učiniti z filosofie vědu o hodnotách, jak je na př. mnohdy chápána od filosofů německých. Filosofie je hodnocením samým! Ovšem ne jen hodnocením. Kdybychom ji vymezili takto úzce, patřila by k ní vlastně jen logika, etika a estetika. Metafysika, která tvoří její velmi podstatnou část, by nám zmizela. Vidíme, že je nutno věnovati této otázce trochu pozornosti.

Člověk potřebuje ve svém životě směrnice více, či méně pevné, nebo i v běžném slova smyslu negativní: Ať je to již směrnice vyjádřená hrdým a zároveň radostně smutným tvrzením Epikurovým, že jen v tomto světě lze dosíci štěstí a blaženosti, nebo směrnice náboženských lidí a visionářských asketů, nebo konečně bezzájmový, částečně stoický postoj dnešního člověka. Člověk žije a pracuje, aby získal na živobytí, aby si opatřil hmotný blahobyt, aby zaopatřil děti, aby splnil své občanské povinnosti, aby zahnal nudu, aby odkázal jmění církvi, aby mohl založiti útulek pro opuštěné psy. A všechny tyto snahy (pramenící jen v nejjednodušších formách — pud sebezáchovy, pud pohlavní, rodičovský a spolčovací — z vlastní fysiologické podstaty), směřují k určitému cíli, který potřebuje tím většího citového, nebo rozumového zdůvodnění, čím je jedinec vyspělejší. A odpověď na toto prapůvodní proč skýtá právě ona část filosofie, již nazýváme v nejširším slova smyslu metafysikou.

Lidský voluntarismus podává si zde ruku s lidským racionalismem. Předem položené výsledky lidské vůle a předem chtěné závěry jsou odůvodňovány a podpírány více méně rozumovou soustavou, vyhotovenou ex post. Není nutno dlouho uvažovati, abychom připustili, že i věda, věda nejvědečtější se stává mnohdy metafysikou, v tom smyslu, že její závěry jsou uměle konstruovány tak, aby hověly předem pojatým lidským cílům. Jak jinak by bylo možno vysvětliti, že věda i různé filosofie mluví pro altruismus a že na druhé straně opět věda a různé filosofie mluví pro nejhorší egoismus? Nechceme psáti psychologickou studii o pohnutkách a drobných i velkých podvodech lidského myšlení. Jen tolik: člověk nechce jen uplatniti svoji vůli, ale chce ji i zdůvodniti a ospravedlniti sám před sebou. V tomto ohledu možno říci, že lidé se již rodí, jako nepřekonatelní dialektikové.

Jsme daleci toho, abychom nad tímto stavem dumali a abychom rozvíjeli dalekosáhlé skeptické a pesimistické úvahy. Chceme pracovat s takovými lidmi, jací zde jsou a tak, jak dovedeme. Jsme hysteričtí, stateční, zbabělí, podlízaví i velkomyslní, vznešení i nízcí — právě proto, že jsme lidmi. A s tím prozatím musíme počítati.

Odbočil jsem snad poněkud dále, než bylo nezbytně nutno. Ostatně k nadhozeným úvahám se ještě vrátíme, až budeme jednati o různosti filosofií.

Z předchozího vyplývá oprávněné postavení zdůvodňující metafysiky ve filosofii vedle hodnotících prvků, které vyzvedl Dr. Fischer. Ovšem metafysiky v nejširším slova smyslu, tedy i takové, která se skutečně metafysickými, t. j. za hranicí lidského poznání ležícími otázkami, nemá případně vůbec nic společného. Užívám zde prostě starého slova pro nový pojem, poněvadž nemám vhodnějšího názvu a termín »dialektika« by byl příliš úzký. Metafysikou rozumíme zde prostě každou myšlenkovou soustavu, která hoví našim přáním a cílům a která, ať již vědomě či nevědomě, je jim podřízena. Tak kterákoli věta oznamovací může se státi větou metafysickou podle účele, k němuž ji použijeme. Ostatně uvědomíme-li si, že ve svém chtění je člověk největší dogmatik a absolutista, i když v teorii mluví o relativismu a subjektivismu, uvidíme, že náš nový pojem metafysiky neliší se ani tak příliš od pojmu starého, který právě proto, že jednal o »skutečnosti nejskutečnější«, si osoboval zároveň i právo neomylnosti, nesnášelivosti a dogmatičnosti.

Dr. Fischer vyslovil i druhou rozlišující zásadu, s níž v celku možno souhlasiti, že totiž věda jedná o vztazích jednotlivých částí skutečnosti, kdežto filosofie o vztahu člověka ke skutečnosti. I tato věta však potřebuje

s našeho hlediska několik doplnění. S hlediska ryze formálního — na které však musíme býti velmi opatrni — bychom podotkli, že věda nejedná o vztazích mezi částmi skutečnosti, ale o t. zv. »neosobním« vztahu člověka k těmto vztahům. Filosofie je pak vyjádřením lidského, subjektivního vztahu ke skutečnosti (= k čemukoli), či lépe řečeno určitým lidským postojem.

Zbývá shrnouti předchozí statě k celkové definici filosofie, která odpovídá našemu výše vyloženému názoru a o níž jsme si předem vědomi, že bude spíše jen pracovní pomůckou, než dokonalým výměrem, odpovídajícím všem požadavkům logiky. Kromě toho opětně zdůrazňujeme, že se definice týče jen určitých filosofických potřeb, jak v předchozím byly nastíněny, určité doby a okolností. Polehčující okolností je naše přesvědčení, že snaha po nadlidské, absolutní definici čehokoli, je předem ztracena.

Se všemi těmito výhradami můžeme tedy filosofii definovati, jako myšlenkovou soustavu, která pokud možno souhrnně a systematicky vyjadřuje postoj jedince ke skutečnosti a ve svých specielních částech tento postoj jednak odůvodňuje, jednak stanoví důsledky z tohoto názoru pro jednání plynoucí.

Z předchozího již snad bylo jasno, že pod pojmem postoj rozumíme vědomě osobní a uvědoměle, či nevědomky hodnotící vztah jedince ke skutečnosti. Skutečností pak nerozumíme pochopitelně skutečnost smyslovou, ani podstatu skutečnosti, nýbrž vše to, co jest stavem vědomí. Podle naší definice rozpadla by se tedy filosofie ve dvě části: v metafysiku, jejímž znakem je odůvodňování a v etiku, která stanoví směrnice pro jednání. Společným znakem, který jednotí obě tyto disciplíny ve společný pojem filosofie je právě slůvko postoj, o jehož subjektivní a zlidšťující funkci jsme se již zmínili.

Stanovením a přijetím této definice jsme ovšem obtíže nepřekonali, ale stanuli jsme teprve na prahu netušených překážek, které se vynoří, jakmile se pokusíme o skutečnou aplikaci tohoto názoru na život, nebo jakmile se zamyslíme nad poměrem takto určené filosofie k nejrůznějším otázkám, které zmítají naším životem.

Kostky jsou však vrženy. Jedno je jisté: rozcházíme se definitivně s koncepcí positivistickou, s koncepcí, která po desetiletí ovládala myšlení i jednání téměř celého kulturního lidstva a která se nesporně může vykázati hodnotným výsledkem své práce. Rozcházíme se s filosofií, která ve zmatcích, způsobených otřesem názoru křesťanského byla snad jediným opěrným bodem pro touhy a naděje valné části lidstva a která je dosud dosti silnou, aby alespoň přechodně mohla oživnouti k nové činnosti.

Budoucnost nového filosofického pojetí je temná a nejistá. Jedno je však jisté: zpět nepůjdeme! Ne proto, že věříme v pokrok, ale proto, že nevěříme v návrat.

Will Durant:

Jak se mění morálka.

Je podivuhodné, jak zákon morálky se měnil v průběhu věků a se změnou místa. Svatý Augustin byl rozhořlen polygamií Abrahamovou, ale nepokládal za nemorální, když staří Židé si vydržovali několik žen. Vskutku v době války může se státi polygamie ctností, neboť z ní vyplývá větší počet dětí. Před tím, než sociální pořádek odstranil neustálé konflikty kmene s kmenem, úmrtnost mužů převyšovala úmrtnost žen a polygamie byla přirozeným důsledkem číselné převahy slabšího pohlaví, kdežto monogamie je jednou z pokut míru mezi kmeny.

Dovolte, abych uvedl několik příkladů o relativnosti morálky. Japonská žena se s klidem dívá na nahého dělníka a přece je tak cudná jako Priscilla Dean. Pokládalo se za nemravné, když arabská žena ukázala svou tvář, nebo Číňanka svou nohu; jejich zakrývání se považovalo za dobrodiní pro národ. Melanésané pohřbívali za živa své nemocné a staré lidi, Indiáni je nechávali na pochodech za sebou a v Číně se pokládala za vhodný příležitostný dar starým příbuzným solidní rakev. Na Tichomořských ostrovech se prodávalo lidské maso v krámech, jako se u nás prodává maso zvířecí a na Šalamounských ostrovech se vykrmovali lidé pro velké slavnosti. Jak řekl starý řecký myslitel: »Když vezmete zvyky, které se někde pokládají za svaté, morální a mravné a odečtete od toho zvyky, které se někde pokládají za zločinné a nemorální, nezbude vám nic.

Zákon morálky se mění. Ptáme-li se, co jej mění, přicházíme k názoru, že to byla především hospodářská základna života. V historii byly dvě veliké změny tohoto druhu. Jednou z nich byl přechod od lovectví k zemědělství a druhý byl přechod od zemědělství k industrii. To jsou dvě základní změny ve vývoji lidstva, na nichž se odehrály ostatní pozměňovací procesy. A v obou případech morální zákon, který sloužil ve starém způsobu života, byl pomalu a chaoticky změněn za nového režimu, protože se shledalo, že nevyhovuje novým poměrům. Všechny lidské raçy kdysi žily z výsledku lovu, z pronásledování, zabíjení a pojídání zvířat, vždy podle kubické kapacity lovcova žaludku. Primitivní člověk jedl jako dnešní pes, neboť nevěděl, kdy bude jist příště. Každý hřích byl tehdy ctností a může se stát někdy opět ctností, právě tak jako nenávist se stává ve válečné době věcí hodnou respektu. Dokud Amerika potřebovala intensivní práci na exploitaci svých přírodních bohatství a málo ochrany z vnějška, pohrdala vojáky a protěžovala pilné a přičinlivé obchodníky. Nyní se zdá, že potřebuje méně exploitace a více ochrany. Prostý milionář již není tolik ctěn, zatím co generálové stoupají stále více v úctě. V morálce panuje právě tak jako v obchodě zákon nabídky a poptávky.

Nevíme přesně, jak a kdy lidé přešli od lovu k zemědělství, ale jisto je, že veliká změna vytvořila poptávku po nových cnostech a mnoho starých ctností se stalo hříchy v usedlém a klidném zemědělském způsobu života. Přičinlivost se stala nutnější a potřebnější než statečnost, šetrnost a pracovitost vítanější než násilnictví, mír výhodnější než válka. Hlavně se však změnilo postavení ženy, která byla při zemědělské práci mnohem cennější než na lovu, která si zasloužila stokrát to, co spotřebovala a jejíž každé dítě znamenalo brzo účinnou pomoc při práci. Mateřství se stalo svatým, neplodnost největší pohanou a byly to velké a početné rodiny, které se zalíbily Bohu.

V tomto venkovském milieu se zformoval náš zděděný morální zákoník. Na vesnici dospíval muž v časném věku, ve 20 letech rozuměl úkolům života tak dobře, jako by jim rozuměl ve čtyřicíti, a co potřeboval, byl pluh a ochotné ruce. Ženil se tu brzo, skorem tak brzo jak příroda vyžadovala a když pak předpisy křesťanství vyžadovaly přísnou monogamii a nerozlučné manželství, zdálo se to být také rozumným zařízením. Neboť žena dala sedlákovi mnoho dětí a bylo správné, že otec a matka měli zůstat k sobě loyální až do doby, kdy

tyto děti se postavily na své vlastní nohy. Patnáct set let se udržoval v Evropě a evropských koloniích tento zemědělský morální systém cudnosti a brzkého sňatku, nerozlučitelného manželství a mnohonásobného mateřství.

Pak náhle, jak by se to zdálo oku historie, objevily se továrny. Muži, ženy a děti začli opouštět domovy a rodiny, autority a rodinné celky, aby pracovali jako individua v ponurých budovách, které byly postaveny proto, aby chránily nikoliv lidi, ale stroje. Města vzrůstala a lidé, místo aby seli a sklízeli na polích, bojovali o život v tmavých a špinavých místnostech s řemeny a stroji, velikými noži a pilami, tisíci koly a lisy, železnými rameny a zuby. Vynálezy se rodily jako proletáři, kteří pracovali v továrnách a každý rok nová vymoženost mechanismu činila život nesnadnějším a nepochopitelnějším. Duševní dospělost přicházela později než kdysi na venkově a dnes v moderním městě je 20letý muž stále ještě hochem tváří v tvář měnivému a zauzlenému světu; trvá mu další desítiletí, než se zbaví svých nerozumných mladických názorů a snad ke čtyřicítce se blíží k vyrovnanosti povahy. Dospívání se prodloužilo a rozsáhlá míra vzdělání se stala nutnou, aby uzpůsobila mozek požadavkům nového života.

Změna od zemědělství k industrii se brzo dotkla také morálního zákonu lidstva. Hospodářská dospělost přicházela skorem tak pozdě jako dospělost duševní a jen v dělnických vrstvách byl mladý muž ve věku 21 let schopen, aby se oženil a aby svou ženu podporoval. Nad těmito vrstvami věk soběstačnosti se však zvýšil a muž, přetížený prací více než jindy před tím, viděl ženu zbavnu jejích dřívějších funkcí. V domově, zbaveném významu a práce, stala se žena krásným parasitem, hezkým kouskem dekorace a ničím více. Když se stala matkou, zvýšily se nesnáze; mateřství se stalo nákladnou věcí lékařů, ošetřovatelek sanatorií a nástrojů; moderní žena nemůže rodit ženy tak prostě a snadno jako její babička. Když zrodila mnoho dětí, tím hůře; každé z nich se stávalo spíše přítěží než příspěvkem. Děti musily být vychovávány, zvyšovaly nákladnost každého kroku a v době, kdy dosáhly dospělosti a začly vydělávat, odešly z domova a utekly před autoritou rodičů k volnosti neodpovědného individuálního života.

Zatím co město brzdilo manželství, podporovalo v nebývalé míře schopnost a možnost sexuálně se projevit. Pohlavní dospívání přicházelo tak brzo jako dříve, hospodářské dospívání později. Zdrželivost a cudnost, která byla pochopitelna ve věku, kdy každý měl možnost brzo se oženit a vdát, se stala obtížnou a nepřirozenou věcí v industrialisační civilisaci, odkládající manželství do věku třiceti a více let. Lidská přirozenost se musila začít bouřit a cudnost, která byla kdysi ctností, se stala špatným vtipem. Slova morálnost a nemorálnost se stala hříčkou vichru nového společenského systému, odpoutala se od starých, bezpečných přístavů a nenašla nové, v nichž by mohla zakotvit. Nikdo neví, jak je znovu definovat.

Morálka jako inteligence.

Stojíme mezi dvěma světy, z nichž jeden je mrtev a druhý se teprve rodí; je osudem naší generace, aby se zmítala v chaosu. Jsme si vědomi toho, že morálka odříkání a strachu ztratila svou vládu nad lidmi a musíme hledat přirozený morální zákoník, spočívající spíše na inteligenci než na strachu. Jsme nuceni, byť i proti své vůli, být filosofy a vybudovat pro sebe systém života a myšlení, který by odpovídal zkušenostem a požadavkům naší doby. Kde však máme najít takový zákoník, který by souhlasil se změněnými podmínkami našeho života a který by nás povznášel jako staré zákoníky povznášely lidi k jemnosti, vznešenosti, cti, rytířství a lásce? Jak najdeme novou definici pro Boha? A jak vytvoříme novou morální basi pro naši společnost?

Poslyšme, co řekli velcí filosofové o morálce.

Mravnost, říká Callicles v Platonově Gorgias, je vynálezem slabého, aby spoutal silného; je to cesta, jakou lze spoutat nadčlověka do hranic a schopností průměrné prostřednosti; moudrý muž bude povýšeně nestranný mezi cností a hříchem; bude mít velká a vznešená přání a bude pokládat za největší cnost vyvinout veškeré své úsilí, aby je uskutečnil. Trasymachus v Platonově Republice prohlašuje, že »moc je síla a spravedlnost slouží jen silnému«. Dodává ovšem opatrně, že mluví jen o nespravedlnosti ve velkém měřítku a pochybuje, vyplatí-li se být nespravedlivým, když člověk nemá schopností, aby nespravedlnost provedl ve velkém slohu.

Je poučné konstatovat, jak starý je vlastně nietzscheanismus. Sofisté representovali opojení svobodou, která nastala v Řecku, když toto odhodilo polyteismus a tradici. Tím větší jsou zásluhy Sokratovy ve vývoji morálky. Sokrates poznal, že největším problémem filosofie je najít přirozenou etiku a vybudovat morální systém, nezávislý na generacích. Jestliže tedy na příklad dobro znamenalo inteligenci a cnost, moudrost, jestliže lidé mohli být naučeni vidět své zájmy v úplné perspektivě, vyprostit své touhy z chaosu a spojit je v účelnou a tvůrčí harmonii, pak by se dosáhlo morálky, která by znamenala vzdělanému člověku tolik, jako morálka nevzdělaného člověka, opírající se jen o nadpřirozenost a o strach před policistovým pendrekem. Snad hřích je jen nevědomostí a neschopností dosáhnout úplného vidění a plné perspektivy?

V této doktrině byl skryt jemný individualismus. Předpokládala, že čest a skutečná ušlechtilost může být vytvořena poučením lidí a nevšimla si otázky, zda inteligence neudělá z ničemy ještě většího ničemu. Staré dilemma zůstalo: buď vtěstnat inteligenci do rámce společnosti nebo najít pro morálku základnu, nezávislou na inteligenci a rozumu. Plato chtěl řešit otázku prvním směrem. Inteligence není podle něho pouhou intelektuální věcí, nýbrž je to estetická harmonie prvků lidského charakteru. Nejvyšší ctností není výtečnost ducha nebo nemorální síla, nýbrž harmonie částí s celkem, ať v individuu nebo ve státě. Filosofie však nesledovala tuto základnu a křesťanství pak našlo svět, připravený k přijetí morálního zákoníku, operujícího altruismem, nadějemi a strachy z posmrtného života. Starý problém přirozeného etického systému zůstal nerozřešen.

Přirozená morálka.

Zde jako na mnohých jiných oborech uvedl nás na stopu Francis Bacon. Pozoruhodná věta v The Advancement of Learning obsahuje náčrt celé teorie přirozené etiky. »Všechny věci« říká, »jsou vybaveny touhou k dvěma druhům dobra; jedním z nich je touha individualistického instinktu, druhá je touha sociálního instinktu; a ta poslednější je mnohem cennější a mocnější než prvá, neboť směřuje k zachování obsáhlejší a rozměrnější formy. Morálnost, právě tak jako nemorálnost, má svou základnu v lidské povaze; jsou v ní jak sobecké, tak společenské impulsy a instinkty jak pro zachování individua, tak pro zachování skupiny a raçy; a tyto sociální instinkty, říká Bacon, jsou silnější než instinkty směřující k zachování individua«.

Darwinova teorie vnesla zmatek do Baconových myšlenek. Huxley byl zděšen tím, kam povede evoluční teorie; souhlasil s Tennysonem, že příroda je rozhodně nepřátelská ke všem etickým principům, které kdy zlepšily lidský život. Podle všech zdání evoluce znamenala bezohledné vymýtění slabšího silným, kdežto morálka znamenala pomoc silného slabému. Evoluce znamenala boj o život vedený jakýmikoliv prostřed-

ky, morálka omezení zápasu v hranice lidskosti a cti. »Etický pokrok společnosti« dovozuje Huxley, »nezáleží na napodobení kosmického procesu, nýbrž na boji proti němu«.

Toto stanovisko je skorem katastrofální, neboť příčí-li se morálka přírodě, je to morálka, která je již předem odsouzena. Huxley sám to jasně postřehl: »Bylo by bláhové se domnívat, že několik století stačí potlačit čistě etickými prostředky přírodní síly, které v nás jsou a které vypěstovaly miliony let.«

Byl to skromný Darwin, který ukázal cestu. Filosofové si toho nevšimli, že ve čtvrté kapitole Původu člověka veliký ničitel položil základny morálního zákoníku, spočívajícího na přírodě a na zemi. Aristoteles a Bacon měli pravdu; člověk byl od přírody společenským tvorem, protože společnosti existovaly dlouho před člověkem a lidstvo zdědilo sociální zvyky a mělo v krvi schopnost k tvoření společnosti zároveň s individualistickými impulsy závodit a zabíjet. Dokonce v nízkých stadiích animálního života vyvinula se sociální organisace, na příklad u včel a mravenců, k dokonalosti vyšší než jaká kdy existovala v lidské společnosti. V souhlasu s tím, jak se společnosti vyvíjely, omezovalo se soupeřství uvnitř jich nutností zachovat vnější solidaritu tváří v tvář soupeřství, které přicházelo zvenčí; přirozený výběr týkal se méně a méně individua, více a více skupin. Evoluce přestala být fysickou, stávala se sociální; přežití silnějšího se uskutečňovalo nikoliv individuální silou, nýbrž soudržností a schopností skupin. Organisace udělala zbytečným nošení ochranných zbraní, které musely mít tvorové spoléhající jen na svou vlastní sílu a obratnost. Vývoj vnějšího nebezpečí a soupeřství spojil členy skupiny sympatií, vzájemnou pomocí a společenskostí. Tyto cnosti byly nezbytné pro přežití skupiny a je zajímavou skutečností, že soupeřství a boj mezi skupinami byly příčinou kooperace a míru uvnitř skupin. Byla to válka, nebo možnost války, která stvořila morálku.

Definice morálky.

Je zřejmé, že přirozenou a nevyhnutelnou definitivní součástí morálky je kooperace částí s celkem. V mládí se snažíme definovat morálku pojmy bouřícího se individua a říkáme s Ibsenem, že ten je nejsilnější, kdo stojí sám. Později objevíme, že společnost, kterou jsme opovrhovali a proti které jsme stavěli skvělé individuum, nesestává než s individuí, z nichž každé je tak vzácné jako naše vlastní nevyrovnatelné individuum. Po dlouhém váhání připustíme, že morálka nemůže být nikdy definována v pojmech individua a že musíme jako konečné měřítko, vzíti dobro celku, podle něhož soudíme na chování se určité části.

Přišli jsme tedy k úctyhodnému úsudku, že podmínkou morálky je dobro celku. To však neznamená, že naše sociální instinkty jsou skutečně silnější než instinkty sobecké. Mohou být silnější v rodině, kde sebeobětování je přirozené, ale mimo tento malý okrsek vítězí individualistické impulsy a heroismus je heroický jen proto, že je tak vzácný. Nejsme nejvíce společenský druh bytostí, stojíme uprostřed mezi individualismem džungle a socialismem mravenců. Můžeme však pozorovat, že naše sociální instinkty, které, jak se zdá, vznikly později než ty, směřující k soutěži a k výboji, jsou stále více zesilovány vzrůstající cenou kooperace.

Konečně měli bychom si uvědomit, že kooperace, v níž spočívá morálka, vzniká spíše z nezbytnosti hospodářského života než z duševního vzrůstu. Mravnost vzrůstá tak, jak se zvětšují a rostou hospodářské a sociální jednotky. Celek, s nímž jeho část musí harmonovat, aby se zachránila, stává se větší tím, jak se svět skládá v stále větší jednotky pomocí železnic, telegrafie, lodí a jiných svazků. Obchod a společné zájmy spojují národy ve velké mezinárodní celky a vytvořují základnu pro mezinárodní morálku, které nestačí pouhý patriotismus. Svědomí následuje za policistou; nemáme mezinárodní morálky, protože nemáme mezinárodního pořádku. Ale mezinárodní pořádek zřejmě přichází a jakmile bude konečně organisován, bude dovoleno býti loyálním k lidstvu a zaměřiti k široké perspektivě celku.

VĚDA A PRÁCE

Prof. MUDr. J. Bělehrádek:

Budeme se omlazovat?

»Dnů let našich jest let sedmdesáte, a jest-li kdo při síle, osmdesát let«.

Kniha Žalmů, 4, 90.

Z největších záhad biologických je otázka, proč se život nemůže udržovat plynule a proč je nutno, aby plamen, se kterým je život srovnáván samými vědci, přeskakoval s jedince na jedince, nejsa schopen hořet věčně na témže základu, v témže organismu. Jinými slovy, proč všechno živé vzniká z malých začátků, nejčastěji drobnohledných, proč roste v síle mladosti až do doby zrání, a proč vše živé nakonec umírá, činíc místo potomstvu. Všechno přírodní dění se konec konců rozvíjí v čase, ale u dění životního je tento časový příznak tak nápadný, že se stává ústředním problémem biologických věd.

Člověku se dosud nepodařilo vypátrati vlastní příčinu tohoto zjevu, jenž je prapůvodním kořenem stárnutí. Jako u všech základních problémů, které unikají vědeckému rozřešení, není ovšem ani zde nouze o domněnky. Stárnutí přičítají jedni samovolné otravě organismu jeho vlastními chemickými zplodinami, jiní vyčerpání jakéhosi neznámého »životního fermentu«, jiní opět změnám ve fysikálních vlastnostech samé živé hmoty. Žádná z těchto domněnek však není konečným rozřešením otázky, třebaže jim nelze upříti pro vědecký pokrok význam nesporný.

Máme-li na mysli pouze stárnutí u člověka, zjednodušuje se otázka aspoň z části proto, že veškeré ústroje lidského těla nestárnou stejně rychle a zároveň, takže lze hledati v těle ústroj takový, jenž svým stárnutím určuje stárnutí jedincovo. Mezi takovými orgány pomýšlí se na dva: je to především mozek a za druhé pohlavní žlázy.

Oba tyto ústroje mají jisté rysy podobné, zejména pokud jde o jejich vývoj. Oba se vyvíjejí v těle poměrně dlouhou dobu, než dosáhnou konečného rozvoje, a oba také poměrně pomalu stárnou. Oba mají dále mocný vliv na veškeré ostatní součásti těla. Ale vedle těchto podobností jeví oba orgány řadu důležitých rozdílů — již na příklad v tom, že jeden z nich slouží pouze zájmům druhu, to jest rozmnožování, kdežto druhý řídí skoro výhradně ty životní děje, jež jsou spjaty se zachováním jedince.

Mozek se pokládá ode dávna za nejdůležitější orgán lidského těla. I když bychom nehleděli na to, že všechny části těla jsou mu podrobeny, je tento ústroj sídlem úkonů duševních, jimiž se právě liší nápadně člověk od zvířete a jež činí vlastně člověka člověkem. Ale tyto názory byly — aspoň na čas — otřeseny ve druhé polovici minulého století naukou německého biologa Weismanna, který hlásal, že nejdůležitější součástí lid-

ského těla je zárodečná hmota, obsažená ve žlázách pohlavních, která je vlastní nositelkou života, zaručujíc jeho kontinuitu. Těla jedinců nejsou než prostředky, které mají pečovat o bezpečnost, přenášení a po případě o zdokonalení zárodečné hmoty. Tato těla, smrtelná, uvolňují ze sebe aktem plození částici zárodečné protoplasmy, jež si vytvoří pro svou bezpečnost a další přenos nové smrtelné tělo, jsouc sama nesmrtelná.

Je přirozeno, že tyto názory vzbudily čilou výměnu myšlenek a že podnítily nejednu pokusnou práci. Dnes z nich ovšem zbylo poměrně mnohem méně, tak jako z mnohé jiné skvělé hypothesy vědecké. Ale od dob Weismannových lze pozorovat, že zárodečná hmota a pohlavní žlázy jsou často pokládány za ústroje, diktující ostatnímu tělu řadu důležitých vlastností. A právě v otázce stárnutí a omlazení se uplatnila tato stará myšlenka Weismannova, mezitím značně metamorfosovaná, značnou měrou.

Dnes lze tedy rozděliti biology zhruba na dvě skupiny: jedni se domnívají, že stárnutí člověka je dáno stárnutím jeho mozku, druzí praví, že stárnutí člověka je působeno stárnutím jeho pohlavních žláz. Je zajímavo, jak se právě v této otázce vědecké projevuje relativita lidského poznání a nesvoboda lidského ducha, spoutaného rasovou tělesností. Vědci arijských národů jsou pro mozek, kdežto vědci původu semitského velkou většinou věří v pohlavní žlázy. Tyto rasové rozdíly ve vědeckém nazírání samy ukazují, jak daleko jsme ještě konečného rozuzlení problému stáří, ale přesto se uplatňují již dnes v otázce mnohem závažnější, protože pro zájmy člověka bezprostřednější, totiž v otázce omlazení.

Každá doba měla své vědecké optimisty a skeptiky a vědecký pokrok je konec konců poháněn dobrou souhrou víry a skepse v mohoucnost vědy. V otázce omlazení jsou dnes takovými optimisty Steinach a Voronov, oba apoštolové víry v pohlavní žlázy. Veřejnost zatím jeví sklon sdíleti jejich optimismus. Ale ať už jsme pro mozek nebo pro zárodečnou protoplasmu a ať se díváme na teoretické podklady těchto dvou protichůdných domněnek jakkoli, je jisto, že chladný rozum, nespoutaný slepou touhou po věčném mládí, není nadšen Steinachem ani Voronovem.

Přední biologové pronesli odmítavé kritiky operačních method jak Voronovových, tak Steinachových. Z kritik těch se dostalo do laické veřejnosti jen zcela málo, ač si nelze stěžovati, že by denní tisk byl nevšímavý k moderním pokusům omlazovacím. Je přirozeno, že průměrný čtenář uvítá s větší radostí zprávu o možnosti omlazení, než zprávu o kritickém odmítnutí této možnosti. Ale není jistě na škodu, pomáhá-li tisk rozptylovat plané iluse, třebaže se sám mimoděk stal jejich šiřitelem.

Nejzávažnější námitkou je skutečnost, že přítomnost rozvinutých žláz pohlavních není nezbytným znakem mládí. Vždyť právě v době, kdy tyto žlázy jsou jen nepatrně vyvinuty, to jest v dětství, je člověk organismem skutečně mladým. Dále je známo, že člověk neumírá, když činnost jeho pohlavních žláz je z jakékoli příčiny utlumena (léta přechodu u ženy, zničení těchto žláz různými chorobami), nebo dokonce když se žlázy ty odstraní uměle kastrací. Tu bylo zřejmě přestřeleno, poněvadž se zapomnělo, že právě člověk je založen jinak než krysy, na nichž byly původní pokusy provedeny, a u nichž nastane překotné stárnutí a brzká smrt, jakmile vyhasne pohlavní činnost.

Nelze zapírati, že operace Steinachova i Voronovova mají za následek jisté zlepšení celkového stavu, aspoň v četných případech. Jest popsáno zlepšení barvy kůže a částečný návrat její svěžesti, větší chuť k jídlu, menší únavnost svalová i nervová, ale zejména značné zlepšení po stránce pohlavní. Tento posléze jmenovaný účinek lze však vysvětliti u operace Steinachovy podrážděním míst, kde byla operace provedena, u operace Voronovovy pak účinkem cizí žlázy, všité do stárnoucího organismu. Tento účinek trvá ovšem nějakou dobu po operaci, dokud se cizí žláza nevstřebá a nezmizí. Ostatní účinky mimo oblast sexuální lze vysvětliti jednak nepřímým vlivem povznesené sexuality na ostatní organismus, jednak sugescí, která u operací tohoto druhu je značná. Zejména však nebylo vůbec dokázáno, že by některá z těchto operací skutečně prodlužovala život. To není ostatně dokázáno ani u operovaných krys.

Jak zřejmo, není výsledek omlazovacích operací vůbec pravým omlazením. V nejpříznivějším případě lze mluviti leda o částečném omlazení v pohlavní oblasti, avšak nikoliv o omlazení ostatního těla, zejména soustavy nervové. Pokud pak jde o možnost prodloužiti operací život, byla pronesena námitka, zda se snad právě tímto umělým vzplanutím sexuality nespotřebuje rychle ještě poslední trocha sil životních, které zbývají stárnoucímu organismu.

Je zajímavo zjistit ze statistik, jaký druh lidí se podrobuje omlazovacím operacím. Ze Schmidtovy knihy, nedávno vydané v Německu, je zřejmo, že z 35 operovaných osob bylo nejvíce, to jest 13, ve věku mezi 40 a 50 lety, pouze dvě osoby byly starší než 70 let, ale čtyři byly dokonce mladší než 37 let. Z toho je patrno, že těmto osobám jde většinou o sexuální účinek operace a nikoliv o celkové omlazení. Mezi operovanými jsou i osoby, které prodělaly úctyhodná martyria na záchranu své mladosti. V knize Schmidtově je popsán také případ dámy, která si dala chirurgicky omladiti obličej s takovým výsledkem, že nemohla vycházet mezi lidi, která však přesto vytrpěla ještě operaci podle Voronova, a když všitý vaječník ovčí selhal, odhodlala se nakonec v 48 letech k nové operaci, při níž jí byl transplantován vaječník lidský.

Zamyslíme-li se nad smutnou skutečností, že se jen nepatrný zlomek procenta civilisovaného lidstva dočká smrti přirozené, a že obrovská většina lidí hyne předčasně sociálními chorobami, uznáme, že úkoly soudobého lékařství jsou důležitější, než je starost o pohlavní omlazení celkem nepatrného počtu jedinců. Nelze tvrdit, že by toto nebylo vůbec úkolem mediciny, ale jest uznati, že úkol ten je zcela malicherného významu vedle nerozřešeného problému tuberkulosy, rakoviny a jiných problémů sociálního lékařství.

Touha po omlazení je přirozenou touhou člověka, ale ozývala se zvlášť důtklivě tam a tenkrát, kde a kdy nastával úpadek životní síly lidstva. Zájem o omlazení podle Voronova a Steinacha je pravděpodobně působen také podobnou disharmonií životních sil lidstva v pohnuté době. Doufejme, že zájem utuchne s rostoucí životností lidské společnosti.

Omlazovati se tedy nebudeme. Spíše se vynasnažíme udržet co nejdéle svěžest svou i svěžest rasy prostředky přirozenými.

Dr. *Jaroslav Hůlka* (New York):

Oprávcové Stvořitele.

IV.

Mnoho kosmetického úsilí je věnováno v Americe odstraňování vrásků, neboť je to velmi výnosné. Vráska na ženském obličeji je první navštívenkou stárnutí, a mnohá žena věnuje ráda celé jmění na její odstranění. Pravidelné návštěvy v některém z nesčetných kosmetických závodů, spojené s masážemi napařováním, polepováním bahnem a vtíráním do kůže všeho možného, nepomáhají. Oko padne jednou na reklamu chirurga, který slibuje »face lifting« čili zdvižení obličeje. Vadnoucí kráska ráda se podrobuje nebezpečné operaci s nejistým výsledkem, který závisí na tom, má-li kůže ještě dosti výživy, aby se nahromadil pod vráskami tuk, nedostaví-li se sekundární infekce a má-li chirurg dosti zkušeností a hlavně štěstí. Většina těchto operací končí však pohromami, neúspěchem, již proto, že se tento obor stal doménou chirurgických dobrodruhů. Přes to stala se tato procedura tak známou a oblíbenou, že i na okraji této polooprávněné chirurgie najdeme příživníky. Kathryn Murray z Chicaga slibuje zdvižení obličeje poštou, vezmete-li si její kurs v obličejových cvičeních. Její reklama slibuje přeměniti kyselý výraz stárnoucí panny v toužebný úsměv osmnáctiletého děvčete, a to vše po denním pětiminutovém cvičení. Ono to sice někdy jde i bez pětiminutových cvičení, ale pochybuji, že se najde v Americe muž, který nerozezná starou pannu od mladé i po poštovním kursu v osmnáctiletých úsměvech.

Dr. Charles z Brooklyna řeší problém ještě jednodušeji. Vynalezl totiž jak kůži vyživovat a ohlašuje to originálním heslem: »Vykrmte si vrásky«. Vykrmuje prý je již třem generacím žen a dociluje toho — vtíráním krému do kůže. Vstřebávání látek, vtíraných do kůže, děje se však po hřichu krevní cestou a tuky a sádla obsažená v Charlesově výkrmném prostředku neusazují se pod vráskou, nýbrž — pokud se v nepatrném množství vstřebají — jsou krevním koloběhem rozděleny po těle stejně, jako kdyby byly požity v potravě. Přes to se »Dr. Charles' flesh Food« prodává v každé americké drogerii.

*

Oprávcové Stvořitele vědí, že člověk má tělo a duši a proto věnují svoje úsilí nejen kosmetice, ale i lidské psychologii. Až do nedávna byla oprava lidské duše svěřována stavu kněžskému, v jehož výhradním zájmu patrně Stvořitel udělal lidskou duši hříšnou. Tento zastaralý koncept však předělal zcela na ruby Sigmund Freud se svojí psychoanalysou. On vlastně postavil na hlavu celou psychologii, neboť podle něho naše jednání neřídí se tím, čeho jsme si vědomi, nýbrž tím, čeho si vědomi nejsme. To, co zažijeme během dne, je daleko méně důležité než to, co se nám v noci zdá. Naše vědomí je potlačováno stále naším podvědomím, které je cele ovládáno pohlavními zážitky a touhami a z toho vznikají konflikty, které jsou příčinou všech nepříjemností našeho denního života. Tento vídeňský profesor přišel na to, jak se dorozumět s hypersexuálním podvědomím pomocí snů, jejichž »symboly« rozřešil jako egyptské hieroglyfy, napsal o tom mnoho tlustých knih, plných zajímavé četby pro dámy a rázem dobyl celé Ameriky, která tak ráda koketuje s každou polovědou a pseudovědou. Půda pro jeho teorii nemohla býti nikde vhodnější než zde, kde je pohlavnost potlačena pokrytectvím a pomocí freudismu mohla se proklubati na světlo boží a do cudné společnosti pod pláštíkem vědeckých diskusí. Psychoanalytikové vyrostli v Americe jako houby po dešti a psychoanalysa byla zdokonalena tak, že se jí nevykládají lehtivě jen symbolické sny, ale každá příhoda denního života. Jeden z Freudových žáků na Johns' Hopkins University dovede podle Freuda vyložiti dokonce i vznik světové války a pohyb papírů na burse.

Směnárníci na Wall Street sice si nevzali tuto lekci k srdci a neřídí se při nákupu papírů Freudovským snářem, za to však mají jiný psychoanalytikové výnosnější úspěch hlavně u slabůšků, kteří sní o svých příštích velikých činech více ve dne než v noci. Podívejme se, co jim slibuje ku příkladu Mr. David Bush, »nejčelnější americký přednašeč a spisovatel v oboru praktické psychologie«: Začne ovšem s psychoanalysou, načež na jejím základě je naučí: Jak docíliti zázračné paměti; jak překonati strach; co je láska, a jak si ji udržeti; jak se státi oblíbeným; jak překonati neúspěch a nepříznivé prostředí; jak si zvýšiti plat o 40 procent a t. d. Dr. Franklin Leavitt z Chicaga provede vám psychoanalysu poštou za 25 centů, a pak vás zbaví starostí, strachu, nesmělosti a místo toho dodá sebedůvěru, jistotu a odvahu. To ale už stojí 25 dolarů. Orison Swett Marten přišel na to, jak vyzrát na podvědomí a je ochoten vás naučit, jak je přinutit, aby pracovalo ve vašem zájmu. K tomu nádavkem vás ještě přiučí, jak »vmysliti zdraví a blahobyt do buněk těla, jak se učinit šťastným a jak se zbaviti strachu a starostí, které demagnetisují ducha«. Nejgeniálnější z nich je Mr. A. B. Saliger z New Yorku. Potřebujete-li, aby vás podvědomí vedlo tam, kam si přejete, kupte si jeho psychofon. Kupte si k němu desky o tom, co si přejete, gramofon vám to v noci ve spánku nahlas opakuje a tak se to vtlačí do podvědomí. A. B. Saliger doporučuje to zejména rodičům pro výchovu dětí. Píše:

»Rodiče! Můžete teď upustiti od nervy ničícího hubování, hádek, výprasků a vyčerpávající námahy vyhnati z dětí špatné zvyky. Dnes můžete hnísti charakter dětí dle svých nejvyšších ideálů; docíliti okamžité poslušnosti, odstraniti nežádoucí zvyky, změniti zaostalé děti ve výtečné žáky, uzdraviti je z nemocí, udělati je takovými, abyste na ně byli hrdi v každém ohledu. Toho můžete docíliti mluvením k dětem správným způsobem, — když spí. Téhož principu může se použíti u dospělých. Pití, kouření a jiné návyky se dají odstraniti. Obavy, ostýchavost, pocit chudoby se dá odstraniti. Místo toho dá se docíliti úspěchu, zdraví a blahobytu.«

Třebaže jsou psychofony doporučovány rodičům, jdou prý nejvíce na odbyt v den svátků otců a matek. Americká mládež je tak vykutálená, že si tímto způsobem zařídí domácí kázání na dobu, kdy je v hlubokém spánku.

*

Freudism je dnes rozšířeným medicinským kultem, jako byla své doby homeopatie nebo dosud kvetoucí křesťanská věda osteopatie a cheiropraktika. Jeho nepravdy a šalby jsou jen zamotanější, protože jsou šířeny z moderní universitní stolice a učenou, klasifikovanou terminologií. Přes to, podobně jako homeopatie přinesl do mediciny i do psychologie leccos dobrého. Obrátil pozornost vědy na podvědomé zážitky a procesy, vy-

hraničil psychologické komplexy a podobně. Ale jako každý kult má freudism též svého neomylného velekněze a svoje podkulty. Některé z těchto podkultů již se k Freudovi ani nehlásí a přijaly jiná jména. Tak Dr. Taylor z Tennessee založil si školu bio-psychologie, která má svůj psychoanalytický systém, vykleštěné freudovštiny, aby nebouřila farmáře tohoto zpátečnického státu. V Chicagu je »Institute of Pathic Science«, který učí moudrosti, zdraví a úspěchu a dává poštovním absolventům hodnost »Master of Pathic Science« atd.

Jediný, kdo dovedl ignorovati Freuda, třeba že inseruje ve stejných magazinech s jeho žáky, je newyorský potravinový vědec Brinkler. Hlen a kathar, který je dle něho příčinou všech nemocí, zaviňuje i duševní slabosti a nedostatky. Hlen je zaviněn nesprávným jídlem a proto dle Brinklera:

»Stateční muži mění se ve zbabělce, protože jedí nevhodnou potravu, která zkvašuje a otravuje krev, místo aby živila mozek a nervy. Briliantní lidé mění se v idioty, nedostává-li se jim nervové potravy a hynou v podzemních žalářích. Hlupáci mění se v inteligenty, jejich opuchlý a do prázdná upřený pohled zmizí, jedí-li stravu, z níž se nedělá hlen.«

A tak místo co by Stvořitelův koncept lidské duše opravoval odhalováním podvědomého libida pětačtyřicetiletých dam, dal Brinkler na index hlenotvorné máslo, sýr, smetanu, tuk, olej a sůl, čímž rozřešil krátce a statečně všechny problémy moderní psychologie.

D O P I S Y

Slovenský problém.

I.

Vážená redakce!

P. Martin Rázus má mnoho spoločného s Andrejom Hlinkom. Pri tomto porovnaní myslím hlavne na ich politické zámery. I jeden i druhý je kňazom. A často sa Martinovi Rázusovi dostalo epiteton, že je Hlinkom slovenských evanjelikov-autonomistov. Okrem autonomistických a separatistických snáh ich príbuznosť javí sa i v tom, že obaja boli do prevratu prívržencami a zástancami československého spolužitia a jednoty. Veď známe sú slová Hlinkove, ktoré vyslovil po černovskej vražde r. 1907 českému posluchačstvu ohľadom pomeru Čechov a Slovákov: »sme jeden národ, jedna kultúra, jedna duša«. Podobne sa vyslovil i Martin Rázus v radostných dňoch poprevratových v jednej zo svojich básnických kníh »Matkou našou Vltavienka, otcom Dunaj valný...«, »sme krv jedna, jeden národ, tisíc síl v nás drieme...« Oba tieto vyroky vznikly v pohnutých dobách, kedy ľudia bývajú najzdielnejší a najúprimnejší. Hlinka po nešťastí osobnom i vlastných farníkov prišiel sa žalovať a pýtať podporu do Čiech, Rázus v bezprostredných dňoch poprevratovej radosti, oboja boli za jednotu. Prečo sa od nej odvrátili nie mi je jasné; hlasom, ktoré našeptávajú menej pekné osobné ciele, nechce se mi veriť. Časom iste budú nám úplne jasné ich dôvody odvrátenia sa, čo zase napomôže jednotiacu myšlienku. Na článok p. Martina Rázusa z minulého čísla Přítomnosti mám mnoho námietok. Poznačím nakrátko aspoň niektoré:

1. Rázus predovšetkým zaviedol diskusiu na inú koľaj. Vyšiel z F. Peroutkovej vety »Čechové doufají, že Slováci přestanou psát slovensky...«, ale dokazuje, že pri tejto otázke hlavnú rolu hrá otázka hospodárska, vykazy štatistické vysťahovalectva, investícií, štátnych dodávok a pod. Tento náhľad je nesprávny a falošne i ľudu slovenskému vykladaný. Hospodárske bolesti môže mať i tiež má i Morava (i južné Čechy), je nespokojná s Prahou, žiada nápravu, k čomu má právo i povinnosť. To je moravský »separatismus« hospodársky. Ale Moravani nerobia separatismu rečového a literárneho. Ani nepomšľajú naň. Keby Martin Rázus znal dobre našu literatúru v prítomnej dobe, spoznal by, že mnohí jej predstavitelia pochádzajú z Moravy, sú zároveň prednými tvorcami československých literárnych nadejí, ale o separatismus ani nezavadia, trebaže sú prívržencami miestneho regionalismu. Či pri literárnej jednote a jednote spisovného jazyka nemohla by prísť doba — ako v minulosti už neraz aj bola — že v slovennom usilovaní československom mali by vedúce miesto práve Slováci? Neverím, že by slovenské literárne snaženie domohlo sa lepších výsledkov v úzkej svojej domovine, bez možnosti dôkladnej a nabádavej konkurencie. I keď sa zjavia opravdové literárne a umelecké tvorčie talenty, budú nenáročnosťou svojho prostredia ubité. Príkladov z literárnej slovenskej minulosti je hodne. A ešte kus historickej perspektívy. Na Morave tiež svojho času (niekoľkokrát v 19. st.) začal sa objavovať separatismus, ktorému bližšia bola Viedeň než Praha, ale práve domáci ľudia ho porazili po hlave. Nepripúšťa Rázus raz i na Slovensku takúto možnosť? Je ju snadno predvídať. I z diskusií v Přítomnosti možno súdiť, že takých jednotiacich slovenských hlasov pribúda, hoci sa ozvaly dosiaľ verejne len niektoré, ačkoľvek sám znám prípady, že mladí slovenskí vedeckí pracovníci publikujú svoje úvahy česky, ale v Přítomnosti sa neozvali. A nech neverí Martin Rázus, že všetci títo sú zradcovia slovenského národa. Nie. Myslia s ním dobre a opravdove. Snažia sa zároveň budovať jeho lepšiu budúcnosť v národnom ujednocení. A s tým Mistrálom. Svetoznámym sa stal na základe francúzštiny, nie provençalštiny. Do francúzštiny sám prebásnil svoje diela! A ešte Rázus pripomína i moje meno a tvrdí, že vraj Hamaliar preto vzbudil odpor, čo píše a nie, že česky píše. Nuž, tu je úplne na omyle. Práve jeho Národnie Noviny priniesly veľký článok, keď som napísal referát o Urbanovom románe, vychvaľujúc ho do neba, č e s k y. Čili urobil som len to, čo robí tisíc Čechov, píšúcich i slovensky, hoci to nie je jedno a to isté. Moje súdy o slovenskej literatúre síce boly, sú a budú prísne, ale neboly hlavným kameňom úrazu.

2. Rázus pripomenul i Mistrala, čím možno chcel naznačiť paralelu mezi pomerom francúzsko-provençalským a československým. To by bolo dobre prijatelné a prirovnanie, ktoré bolo prevedené už dávno, je správné. Pomer provençalštiny k k francúzštine je pomer nárečia k jazyku, čo máme i v prípade československom. Čili je to druh bilinguismu u jednoho národa. Nemyslí pán M. Rázus, že dôkazom jazykovej jednoty je i to, že naše články sú v českom časopise uverejnené v originále, bez prekladu, komentáru a že boly u čitateľov pochopené? A jako je to práve s tymito slovenskými článkami (Rázus v minulosti uverejňoval často i básne v českých časopisoch, podobne robia i mnohí iní slovenskí autori), tak je to i v celom kulturnom a literárnom pomeru. Bez ohľadu na Rázusov ‚kameň na medzi' československé duševné plody budú sa prenikať. Víťaziť budú tie, ktoré budú silnejšie a vyspelejší. Tu platí Darwinova teoria o výberu druhov doslovne. Tedy o československom pomere budú vždy rozhodovať nielen Slováci, ale i Češi, oni sú hlavnými representanty československého národa.

3. Rázus podotýka tiež, že vraj separatistické snahy slovenské nie sú vôbec hungaristického zabarvenia. Každý snad-

no pozná, že takými sú. Treba len znať pohnutky Bernolákove a Štúrove k jazykovému separatismu, treba len znať snahy maďarskej vlády za vel'kej vojny 1914—1918, jako sa snažila zmariť možnosť československého sjednocenia a jako rozšiřovala klamné zprávy, že Češi Slovákov oberú o reč, vlasť, rod, jako nám to dokazuje Vavro Šrobár v knihe O s v o b o d e n é S l o v e n s k o (1928) na základe historického materialu z ministerstva vnitra v Budapešti. A ďalej iredentistické snahy sú ničím? Posledné prípady súdne vyšetrované nemajú hungaristický a preto i separatistický charakter?

Bolo by možno ešte široko a ďaleko uvažovať a dôvody p. M. Rázusa znehodnotiť mnohými dokladmi, niet však k tomu tu miesta a času. Bolo by i škoda opakovať veci, ktoré v Přítomnosti boly už pretriasané. Urobíme tak inde a pozdejšie, kde zaujmeme k podobným otázkam širšie stanovisko. Z diskusie v Přítomnosti bolo pozorovať, že slovenský dorast myslí podľa vlastného úsudku, nedá si ničoho nadiktovať. Mladá generácia, vyrostlá a vychovaná v československom prostredí, bude mať slovo v tomto ohľade. Očakávame ju!

J. Hamaliar.

II.

Vážená redakce!

»Přítomnost« činí dobře, že si všímá česko-slovenské otázky. Že tato otázka existuje, o tom nikdo nepochybuje. V jedné věci je však většina debatujících na omylu. Všeobecně se myslí, *že těžiště otázky je na Slovensku. To je optický klam.* O této naší životní otázce rozhodnou především Češi. Oni, jako silnější, ve věcech veřejného života zkušenější a pokročilejší, buď obstojí v této etapě nebo ne. Podle toho to dopadne. Češi mají na sobě mnohem více odpovědnosti a není jim beztrestně před dějinami dovoleno, aby většinu této odpovědnosti strkali na Slováky a zjednodušovali si problém na otázku pouze řečovou. — V českých zemích si toho nejsme dost vědomi. Proto jsme tak ochotni nevidět svých vlastních chyb, kterých se dopouštíme, a vidíme stále jen chyby u Slováků. A nejde jen o to, Martin Rázus řekl jednu věc velmi dobře ve své odpovědi v P ř í t o m n o s t i, totiž že nejen Slováci, nýbrž Češi i Slováci rovnoměrně musí budoucí jednotě národa přinášet oběti. Víme o obětech řady dobrých Čechů na Slovensku. Budiž jim čest. Jsou to dočasné oběti jednotlivců této generace, a nebude jich později třeba. Ale zde nejde jen o jednotlivce, nýbrž o obě větve národní jako celky. — Chci tu hned poněkud opravit jak Rázusa tak i sebe: Jde pouze o zdánlivé oběti. Je to klamný pocit oběti, který mají dnešní generace, jež dosud nedovedly rozšířit svůj přirozený úzký obzor a své příliš místní národní vědomí. Potřebujeme jako soli zdravého regionalismu. Neméně nutně však musíme vedle své lásky ku Praze mít v srdci a mozku dost místa pro kulturní život celého národa od Šumavy po Užhorod. Kdo dovedl jednou rozšířit své národní vědomí v tomto smyslu, ten si teprve uvědomí, jaké je v tom obohacení! Vždyť do mého osobního českého života přibyla nyní historie svatomartinského cintorína, Matice a Musea, národopisné bohatství, primitivismus lidového života v mnohých krajích, tatranské velehory, nevyčerpatelné zdroje turistiky, probuzenský život v městečkách, patriarchální život církví, pokusy o moderní sociální a zdravotní péči, nová odvětví průmyslová, Dunaj, spisovatelská tvorba Eleny M. Šoltészové, atd. atd. A nade vše řada dobrých přátel a spolupracovníků, kteří jsou zárukou, že mé sympatie k Slovensku nejsou pouhým vlastenecko-romantickým porovnáním; učí mě, abych se díval na Slovensko vždy konkrétně a vzal na sebe stejně jeho radosti i bolesti. Kdo tu může mluvit o oběti? Pro uvědomělého Čecha i Slováka je uvědomění jeho nové československé národnosti netušeným obohacením, o němž se kulturnímu separatistovi, ať sedí v Praze nebo v Bratislavě, ani nezdá. —

Uvědomme si, že *existuje velmi silný český separatismus, a ten je nebezpečnější než separatismus slovenský.* Právě proto, že Čechů je víc, že mají větší odpovědnost a vliv na vývoj událostí. Což pak skutečně vážně dnes Češi o to usilují, aby se z nich stali Čechoslováci? Jen si upřímně řekněme, že ne! Podívejme se na průměrného českého inteligenta, jak po té stránce vypadá a bude nám smutno. To platí i o našich čelných lidech ze života politického, uměleckého, vědeckého, náboženského, žurnalistického, o sekčních šéfech a jiných velkých pánech v úřadech, a vůbec o těch, kteří by měli v tomto ohledu vésti. Náš prostý lid si myslí, že Slováci jsou chudí a jen trochu zaostalejší Češi, bydlící na krásném Slovensku, hovořící svým nářečím, nosící starobylé kroje a zpívající své písně, jež i náš lid rád zpívá. Pak ještě ví, že tam Hlinka činí jakési potíže. To je jistě názor — i při své nedokonalosti — sympatičtější, než vědomé podceňování všeho slovenského, s nímž se setkáte u velké části inteligence. Mnozí z čtenářů by jistě mohli uvést příklady toho, jak význační činitelé našeho veřejného života rozhodují o slovenských věcech, aniž by Slovensko aspoň slušně znali. Řeší-li se nějaká celonárodní otázka, řeší se prostě s hlediska českého a pro Slovensko se udělá po případě dodatek nebo výjimka. Ale o syntésu obou hledisek téměř nikdo neusiluje. Nebo příklad z »Přítomnosti«. Debatuje se o poměru katolicismu a socialismu. Nikdo si nevšimne, že poměr těchto dvou myšlenkových a mocenských činitelů je na Slovensku jiný než v českých zemích. Že na Slovensku sociální demokracie nikdy nezaujímala onoho odmítavého stanoviska vůči církvím, že vůbec Slovensko neprošlo vlnou positivismu jako jí prošly historické země; že to stojí za studium a za vyvození určitých důsledků.

I čistě vnějších dokladů o českém a specielně pražském separatismu by si každý mohl nasbírat dost a dost. Naše žurnalistika na př. je nejen chudá na zprávy ze Slovenska a na slovenské články, kterými by měla soustavně čtenářstvo vést, nýbrž zavádějí se v ní i takovéto nové názvy: »Česká Obec Sokolská«, Klub Českých Turistů«, česko-německá vláda«, dokonce už i »český stát«. To najdete v předních denících! — Státní školy v Čechách se jmenují »česká reálka«, »české gymnasium« atd., na Slovensku se vyžaduje názvů »československé gymnasium«. — Město Praha si rovněž neuvědomilo, že má být hlavním městem Čechů i Slováků. Máme sice právem třídy Hooverovu, Fochovu, Belgickou, Záhřebskou, Lublaňskou, atd., ale což nemá současně řada význačnějších ulic mít jména vzatá ze Slovenska a jeho kulturního života? Chceme přece, aby i Slováci se tu cítili doma.

Věřím v budoucí národní jednotu československou. Neuskuteční ji však politikové a také ne pouze spisovatelé. Všichni musíme pro ni vědomě pracovat. Nejvíce pro ni mohou učinit lidé, kteří sami již dnes se upřímně cítí Čechoslováky, a kterým je již těsno v pouze českém nebo v pouze slovenském prostředí. Ti budou přirozeně odstraňovat překážky, které se jednotě staví v cestu z nevědomosti, kulturträgrovství nebo zlé vůle ať české ať slovenské. Hlavně však musíme překonávat český separatismus. Nutno obrátit dnešní postup, kdy Češi chtějí ze Slováků dělat Čechoslováky a sami zůstávají Čechy. Právě naopak! *Slovensko se musí stát napřed pořádně slovenským. Tam dosud neskončila čistě slovenská buditelská doba* a dosud se nevytěžilo vše z vlastních kulturních fondů. *Čechy, jakožto národně už probuzené, nutno mezitím přivést k národnímu vědomí československému. — Další sjednocení pak již obstará přirozený vývoj sám.*

Dr. Frant. Šmakal.